

AK PARTİ'NİN DÜZEN KURUCU DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİ VE ORTADOĞU

THE JUSTICE AND DEVELOPMENT PARTY'S ORDER BUILDING FOREIGN POLICY DISCOURSE AND THE MIDDLE EAST

Gökhan TELATAR¹

ABSTRACT

The Ak Party administration argued that Turkey has neglected its historical legacy and could not use the advantages of its rich historical potential in its foreign policy. However Turkey was supposed to pursue an active foreign policy that goes beyond security fears and directs developments rather than having a reaction-based foreign policy as a center country with multiple regional identities. Such a foreign policy would have transformed Turkey from the center country to the global power. To this end, the Ak Party administration asserted that Turkey should pursue an order building foreign policy. In other words, Turkey was supposed to lead the changes of regional and international orders. Upon the US's initiation of a new Middle Eastern order building period in the context of the war on terrorism after the terrorist attacks of 11 September 2001, Turkey embarked to influence on this period. The aim of this article is analyzing of the Ak Party administration's order building role in the case of its Middle East policies after the September 11 era. It will be examined whether Turkey has been successful in acting as an order building actor in the Middle East in the formation of new order after the September 11 era. Thus it will have been revealed which consequences should be taken from the Ak Party administration's policies in the new Middle Eastern order building period between Iraq war and the beginning of the Arab Spring. Finally, the Ak Party

¹ Yard. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

administration's policies toward the Arab Spring that has been changing Middle East order again will be reviewed in order to analyze whether the administration has been successful to take consequences and to revise its policies toward the Middle East conform to these lessons.

Keywords: Ak Party, Order Building, Iraq War, Iran's Nuclear Activities, Greater Middle East Project, Arab Spring.

ÖZ

Ak Parti Hükümeti, Türkiye'nin izlediği dış politika ile geçmişini ihmal ettiğini ve tarihsel potansiyelini kullanmadığını iddia etmektedir. Oysa Türkiye, farklı bölgesel kimliklerin ortasında bir merkez ülke olarak, güvenlik kaygılarının ötesine geçen, gelişmelere tepki vermekle yetinmeyen, tam tersine gelişmeleri yönlendiren aktif bir dış politika izlemeliydi. Bu nitelikte bir dış politika Türkiye'yi bir merkez ülkeden bir küresel güce dönüştürecek. Ak Parti Hükümeti, bu amaçla Türkiye'nin düzen kurucu dış politika izlemesi, yani komşu olduğu bölgelerdeki düzenlerin ve uluslararası düzenin değişiminde öncü olması gerektiğini savunmuştur. 11 Eylül 2001'deki terör saldırılarından sonra ABD'nin terörizmle mücadele çerçevesinde Ortadoğu'da düzeni yeniden inşa etmeye girişmesi üzerine, Ak Parti Hükümeti de bu süreçte etkili olmak ve düzenin şekillenmesine müdahale etmek istemiştir. Bu makalede Ak Parti Hükümeti'nin üstlenmeyi amaçladığı düzen kurucu rolün 11 Eylül sonrası süreçte ve Ortadoğu örneğinde analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu süreçte Ak Parti Hükümeti'nin Türkiye için öngördüğü düzen kurucu role uygun hareket etmekte başarılı olup olmadığı araştırılmıştır. Bunun sonucunda Ak Parti Hükümeti'nin Irak Savaşı ile başlayan ve Arap Baharı'na kadar devam eden Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa sürecindeki politikalarından çıkarılması gereken sonuçlar ortaya konulmuştur. Son olarak, Ak Parti Hükümeti'nin bu sonuçları çıkarmakta ve Ortadoğu'ya yönelik politikalarını revize etmekte başarılı olup olmadığını analiz etmek için, Ortadoğu'da düzenin yeniden değiştiği Arap Baharı sürecindeki politikaları kısaca gözden geçirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ak Parti, Düzen Kuruculuk, Irak Savaşı, İran'ın Nükleer Faaliyetleri, Büyük Ortadoğu Projesi, Arap Baharı.

GİRİŞ

Ak Parti, uluslararası gündemin son derece yoğun olduğu bir dönemde, Aralık 2002'de iktidara gelmiştir. Zira 11 Eylül 2001'de ABD'de gerçekleşen terörist saldırılar terörizm tehdidini uluslararası barış ve güvenliğe yönelmiş en büyük tehdit olarak ortaya çıkarmış, ABD'nin daha sonra terörizm ve kitle imha silahları (KİS) tehditlerini ilişkilendirmesi, gözleri terörist örgütlerin yanında onlara destek verebilecek haydut devlet olarak tanımlanan devletlerin üzerine de çevirmiştir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide'nin radikal İslami ideolojiyi benimsemesi nedeniyle, terörizme karşı başlatılan küresel savaşın odaklandığı bölge bu ideolojinin en büyük kaynağı olan Ortadoğu coğrafyası olmuştur. Bu durum Türkiye'yi bu sürecin aktif bir tarafı haline getirmiştir. Ak Parti ise 11 Eylül saldırılarından yaklaşık bir yıl sonra iktidara gelmiştir. Üstelik Ak Parti'nin iktidara gelişi, ABD'nin Afganistan'daki Taliban rejimini devirmek için giriştiği savaşın gerçekleşip, gözlerin yeni bir savaş için komşu devlet Irak'a çevrildiği ve Türkiye'nin bu ülkeye yönelik savaşa destek vermesinin beklendiği bir döneme denk gelmiştir.

Böyle bir krizin ortasında iktidarı devralması Ak Parti için olumsuz bir durum olmakla birlikte, Mart 2003'teki Irak Savaşı ile Ortadoğu'da yeni bir düzenin inşası süreci başlamakta olduğu için, başta komşu bölgelerde olmak üzere düzen kurucu dış politika izlemeyi amaçlayan Ak Parti İktidarı için bu süreçte etkili olma imkânı ortaya çıkmıştır. Nitekim Ak Parti'nin hedefi, bir "merkez ülke" olan Türkiye'nin defansif hareket etmeyi bırakarak, çok boyutlu ve proaktif dış politika izleyerek, Türkiye'nin tarihsel birikimini harekete geçirerek ve coğrafi konumunu etkili bir şekilde kullanarak bu gelişmeleri yönlendirme, böylece daha adil, demokratik, eşitlikçi ve çok taraflı bir uluslararası düzenin ortaya çıkmasını sağlamaktır (Davutoğlu, 2004; Davutoğlu, 2007: 83; Davutoğlu, 2012: 4-5). Ak Parti Hükümeti, 11 Eylül sonrası konjonktürün etkisiyle sıcak gelişmelerin yaşandığı Ortadoğu'yu düzen kurucu dış politika için iyi bir başlangıç olarak görmüştür. Bu bağlamda Türkiye merkez ülke rolüyle hareket ederek ve başarılı bir düzen kurucu dış politika izleyerek bir küresel güce dönüşebilirdi.

Bu makalede Ak Parti Hükümeti'nin üstlenmeyi amaçladığı düzen kurucu rolün analiz edilmesi amaçlanmıştır. Türkiye'nin tarihsel birikimini ve coğrafi derinliğini etkili bir şekilde kullanmasını amaçlayan Ak Parti Hükümeti'nin Ortadoğu'ya özel bir önem atfetmesi ve 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzenin inşa edilmesi sürecinin başlamasından dolayı, Ak Parti Hükümeti'nin düzen kurucu dış politikası Ortadoğu özelinde incelenmiştir.

Burada Ak Parti Hükümeti'nin Ortadoğu'ya yönelik tüm politikaları ele alınmamış, sadece söz konusu dönemde bölgede yeni bir düzenin inşa edilme sürecini etkilemeye yönelik politikaları incelenmiştir. Bu bağlamda önce Ak Parti Hükümeti'nin ortaya koyduğu proaktif ve düzen kurucu dış politika vizyonuna değinilmiştir. Makalenin ikinci başlığında düzen kurucu dış politika söyleminde Ortadoğu'nun nasıl ön plana çıktığı konusu ele alınmıştır. Üçüncü başlıkta, Türkiye'nin Ortadoğu'da yeni düzenin şekillenmesine nasıl etkide bulunduğu, eski düzenin değişimine ilişkin çatışmalara, krizlere ve inisiyatiflere yönelik olarak izlediği politikaların analiz edilmesi suretiyle ortaya konulmuştur. Türkiye'nin, Ortadoğu siyasetini yönlendiren ana aktör olan ABD'ye rağmen düzenin şekillenmesine etkide bulunup bulunamadığının ortaya konulması amacıyla, düzen kurucu rol oynamaya yönelik politikaları Türkiye-ABD ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Makalenin son başlığında ise, Türkiye'nin Ortadoğu'da izlemeye çalıştığı düzen kurucu dış politikasının başarısı değerlendirilmiş, böylece düzen kurucu rol oynama kapasitesi ortaya konulmuştur. Bu bağlamda Ak Parti Hükümeti'nin 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa sürecindeki gelişmelerin ve politikalarının sonuçlarının doğru bir değerlendirmesini yapıp yapamadığını analiz etmek için, bölgede düzenin yeniden değişmeye başladığı Arap Baharı sürecindeki politikaları kısaca gözden geçirilmiştir.

1. AK PARTİ'NİN DIŞ POLİTİKA VİZYONU: PROAKTİF VE DÜZEN KURUCU DIŞ POLİTİKA

Soğuk Savaş'ın sona ermesi dünyadaki tüm devletlerin stratejik hesaplarını köklü bir şekilde değiştirmiştir. Aynı şekilde 11 Eylül saldırıları da pek çok devletin güvenlik algısını değiştirmiştir. Türkiye de değişen bu stratejik ortamda bölgesinde yeni rol ve strateji arayışlarına başlamıştır (Özel, 2011-12: 56). Nitekim Ak Parti Hükümeti'nin dış politikasının mimarı Ahmet Davutoğlu, 11 Eylül saldırılarından sonra Afganistan ve Irak savaşlarına girişen ABD'nin bundan sonraki amacının uluslararası düzeni şekillendirmek olduğuna dikkat çekmiş ve Türkiye'nin yeni düzenin ana esaslarının belirlenmeye çalışıldığı bu son aşamada etkili olabileceğini iddia etmiştir. Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin 11 Eylül saldırılarının ardından başlayan süreçten kârlı çıkması dış politikada etkin ve dinamik bir vizyon benimsemesine ve sahip olduğu potansiyelleri iyi kullanarak gücünü harekete geçirebilmesine bağlıydı (Davutoğlu, 2004).

Türkiye'ye atfedilen bu yeni rolde ülkenin coğrafi avantajı kilit önemdedir. Ayrıca Türkiye'nin yakın bölgelerle tarihsel ve kültürel bağları da bölgesinde barış ve istikrar için aktif dış politika izlemesini kolaylaştıracaktı (Çakmak and Güneysu, 2013: 204). Bu nedenle Davutoğlu, Türkiye'nin Cumhuriyet'in ilanından itibaren, çok uzun sürmeyen bazı dönemler dışında, genel olarak

statükocu dış politika izlediğini, bu nedenle de ihmal ettiği tarihsel mirasının ve coğrafi konumunun yeniden değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini savunmuştur. Türkiye'nin Soğuk Savaş döneminde Doğu ve Batı Bloklarının kesiştiği bölgede bir sınır ülke, Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Doğu ile Batı arasında irtibat kuran bir köprü ülke olarak tanımlandığına dikkat çeken Davutoğlu, oysa Türkiye'nin tarihsel mirasının ve coğrafi konumunun etkisiyle farklı bölgesel kimliklerin ortasında bir merkez ülke olduğunu savunmaktadır (Davutoğlu, 2007: 77-78). Dolayısıyla Türkiye bir merkez ülke olarak, küresel ya da bölgesel iddia taşıyan diğer ülkeler gibi güvenlik kaygılarının ötesine geçen, gelişmelere tepki vermekle yetinmeyen, Osmanlı bakiyesi unsurlarını iyi kullanan aktif bir dış politika izlemeliydi (Davutoğlu, 2002: 62; Davutoğlu, 2007: 78; Uzgel ve Yaramış, 2010: 43). Davutoğlu, bu nitelikte bir dış politikanın Türkiye'yi bir merkez ülkeden bir küresel güce dönüştüreceğini iddia etmiştir (Davutoğlu, 2007: 83).

O halde Türkiye tarafından dış politika kavramı dar anlamda tanımlanmamalı, statükocu bir perspektifle belirlenen çıkarları gerçekleştirmeye yönelik uygulamalardan daha fazlasını içeren bir anlam taşımalıydı. Yani Türk dış politikası, klasik dış politika pratiklerinin ötesine geçmeli, bir vizyona dayanmalıydı. Bu vizyon da, Türkiye'nin düzen kurucu bir dış politika izleyerek hem bölgesel hem de küresel düzeyde daha barışçıl, müreffeh ve demokratik düzen(ler)in oluşumuna katkı yapması olarak belirlenmiştir. Bu vizyonun bir bölgesel bir de küresel ayağı bulunmaktadır. Türkiye'nin düzen kurucu dış politikasının dayandığı bölgesel vizyon, halkların meşru taleplerini yansıtan temsili siyasal sistemlere dayalı bir bölgesel düzenin oluşması olarak tanımlanmıştır. Demokratikleşme ve ekonomik kalkınma Türkiye'nin bölgesel vizyonunun temelini oluşturmuş, komşu bölgelerde demokrasiye ve ekonomik refaha dayanan düzenlerin inşa edilmesi amaçlanmıştır (Davutoğlu, 2012: 4-5).

Türkiye'nin küresel vizyonu ise, uluslararası toplumu tamamen kapsayan yeni bir uluslararası düzenin katılımcı bir şekilde inşa edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu küresel düzen diyaloga ve çok taraflılığa dayanan bir siyasal temel, adalete ve eşitliğe dayanan bir ekonomik temel, kapsayıcılığa dayanan bir kültürel temel üzerine kurulu olmalıydı (Davutoğlu, 2012: 5). Türkiye, bölgesel ve küresel düzlemde etkin olan uluslararası örgütler içerisinde yer alarak bu örgütlerin yapısının değişikliğe uğratılması suretiyle uluslararası düzendeki değişime ön ayak olacaktı. Türkiye ayrıca, düzen kurucu dış politikası çerçevesinde aktif diplomasi yürüterek gerek komşu bölgelerde gerekse de dünyanın diğer bölgelerinde çıkacak krizlerin önlenmesi veya barışçıl bir şekilde çözümlenmesi için çaba sarfedecek, bu şekilde bölgesel ve küresel düzen(ler)in barışçıl bir yapıya sahip olması için katkı sağlayacaktı (Yeşiltaş ve Balcı, 2011:

18). Dolayısıyla bu yeni dış politika anlayışında Türkiye problem çözücü, küresel ve bölgesel barışa katkı sağlama yönünde inisiyatif kullanan bir ülke olarak tasvir edilmiştir (Davutoğlu, 2004).

Düzen kurucu dış politika iddiasıyla Türkiye'nin düzene sonradan eklenen bir ülke değil, düzenin kurulması fikrine öncülük eden bir ülke olması öngörülmüştür (Yeşiltaş ve Balcı, 2011: 18). Buradaki amaç, diğer güçlerin bölgesel politikaları belirlediği Türkiye'nin de kendisine biçilen rolü üstlendiği yönündeki görüntünün ortadan kaldırılmasıydı. Türkiye kendi vizyonunu belirlemeli, çıkarlarını tespit etmeli ve bu çıkarlar çerçevesinde dış politikasını yürütmeliydi. Türkiye bölgesindeki gelişmelere yönelik politikalarını Batılı müttefikleriyle koordineli bir şekilde belirlemeli, ama bu komşularıyla ilişkilerini olumsuz etkilememeliydi (Davutoğlu, 2012: 4; Davutoğlu, 2002: 57). Yani Türkiye Batı'nın bir parçası gibi hareket ederek bulunduğu coğrafyada komşularıyla ilişkilerini bozacak eylemlere girişmemeli, gerektiğinde böyle eylemlerin karşısında durmalıydı. Bu şekilde Türkiye'nin, 11 Eylül saldırılarının ardından yeni bir uluslararası düzenin şekillenmesi sürecinde bir merkez ülke olarak aktif bir şekilde yer alması, düzenin adil ve barışçı esaslar üzerine kurulu olması için katkı sunması amaçlanmıştır. Bu, Türkiye'nin küresel güç olmasını sağlayacak bir vizyondu.

Türkiye geçmişte de bölgesinde aktif dış politika izlemeye çalışmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın girişimleriyle Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya'da aktif dış politika izleme çabaları olmuştu. Aynı şekilde Ak Parti'nin iktidara gelmesinden önce, 1999-2002 yılları arasındaki koalisyon hükümeti döneminde İsmail Cem'in Dışişleri Bakanlığında da çok boyutlu ve aktif dış politika çabaları söz konusuydu (Öniş, 2011: 49; Uzgel, 2013: 363). Ak Parti iktidarı döneminde önemli yer tutan Ortadoğu ülkeleriyle ilişkilerdeki gelişme de bu dönemde başlamış (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2013: 385-386), Türkiye İslam İşbirliği Teşkilatı ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin Dışişleri Bakanlarını 13 Şubat 2002'de İstanbul'da yapılan bir toplantıda bir araya getirerek medeniyetler arasında köprü olmaya çalışmıştı (Kösebalaban, 2014: 277). Bütün bunlar değerlendirildiğinde, Ak Parti'nin dış politikasının kendisinden önceki dönemde izlenen dış politikanın ivme kazanarak devam etmesi olduğunu söylemek mümkündür (Öniş, 2011: 49). Ancak önceki dönemlerde Türkiye bir köprü ülke olarak görülürken ve Doğu ile Batı arasında bağlantı kurulması gibi sınırlı bir uluslararası rol tasarlanırken, Ak Parti döneminde Türkiye'nin merkez ülke rolüyle hareket etmesi, hatta daha öteye giderek küresel güç konumuna erişmesi amaçlanmıştır. Türkiye'ye böyle iddialı bir rol atfedildiği için, Ak Parti Hükümeti sadece uluslararası alanda aktif dış politika izlemekle yetinmemekte, aynı zamanda komşu bölgelerde ve küresel

düzeyde düzen(ler)in değişimini amaçlamaktadır. Böylece Ak Parti Hükümeti, günümüzde karşı karşıya kaldığımız sorunların yaşanmadığı bir düzenin ortaya çıkması için çaba sarf edecekti.

Ak Parti'nin öngördüğü dış politikanın önceki dönemlerden diğer önemli farkı ise, Türkiye'nin Batı'dan bağımsız hareket etme isteğiydi. Zira Türkiye'nin kendisine biçilen rolü üstlenmesi yerine artık kendi vizyonunu ve çıkarlarını belirlemesinin gerekliliği vurgulanmaktaydı. Bu, Türkiye'nin Batı'dan kopması anlamına gelmemekteydi. Ancak Türkiye, Batı ile işbirliği içinde hareket etmek uğruna komşularıyla ilişkilerini olumsuz etkileyecek politikalara destek vermeyecekti (Davutoğlu, 2012: 4). Yani Türkiye kendi belirlediği vizyon ve çıkarlara uygun olduğu ölçüde Batı ile işbirliği içinde hareket edecekti. Hatta Türkiye'nin bölgesel ve uluslararası ölçekte düzen kurucu rolüyle hareket etmesi, gerektiğinde Batı'nın barış ve istikrara zarar veren politikalarının karşısında durmayı gerektirmekteydi. Dolayısıyla Türkiye'nin uluslararası sistemin hegemon aktörü ABD ile zaman zaman karşı karşıya gelmesi kaçınılmaz olacaktı. Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde nasıl bir politika izleyeceği, yani çıkarlarının gerektirdiği ama ABD ile çatışma yaratan politikalarını devam ettirip ettiremeyeceği Türkiye'nin düzen kurucu vizyonunun geleceğini ve bir küresel aktör olarak hareket etme kapasitesine ne ölçüde sahip olduğunu belirleyecekti.

2. AK PARTİ'NİN DÜZEN KURUCU DIŞ POLİTİKA SÖYLEMİNDE ORTADOĞU

Türkiye'nin bir merkez ülkeden küresel aktöre dönüşebilmesi ve daha iyi bir uluslararası düzenin inşa edilmesine katkıda bulunabilmesi için öncelikle komşu bölgelerde düzen kurucu rol oynaması gerekmektedir. Zira Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye'nin çevresindeki bölgelerde güç boşluğu ortaya çıkmıştı. Önce bu güç boşluğu kontrol altına alınmalı (Davutoğlu, 2007: 88), barış ve refah üzerine kurulu bölgesel düzenler inşa edilmeliydi. Bu, uluslararası toplumu tamamen kapsayan adil bir uluslararası düzenin inşa edilmesinin de yolunu açacaktı. Türkiye bunun için sadece kendi güvenliğini düşünmemeli, komşu bölgelerin güvenliği, istikrarı ve refahı ile de ilgilenmeliydi. Yani, Davutoğlu'nun deyimiyle, Türkiye kendisi sorun kaynağı olmayan, aksine sorunların çözümüne yardımcı olarak barışa katkı sağlayan bir ülke olmalıydı (Davutoğlu, 2004). Bu, Türkiye'nin güvenliğini garanti altına almanın da en iyi yoluydu.

Ak Parti Hükümeti'nin nasıl bir dış politika izleyeceği konusu tartışılırken, Türkiye'nin zengin tarihsel ve coğrafi derinliğinin sunduğu avantajları kullanması gerektiği düşüncesinden hareketle, eski Osmanlı İmparatorluğu coğrafyasında aktif rol alması gündeme gelmiştir. Böylece Osmanlı'nın ardılı

olarak kurulan Türkiye, Osmanlı'nın geçmişte yaptığı gibi, bu bölgelere barış ve istikrar getirmeliydi. Ak Parti'nin Osmanlı geçmişine yaptığı bu büyük vurgu yeni-Osmanlıcılık tartışmalarını gündeme getirmiştir.² Türkiye 1990'ların başlarında da dış politikasında Osmanlı mirasını etkili bir şekilde kullanmaya çalışmış, Balkanlar'da aktif bir dış politika izlemiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından Balkanlar'da yaşanan çatışmalar ve ABD'nin çıkarları gereği bu çatışmaların sona erdirilerek bölgenin uluslararası barış ve güvenliği bozan bir sorun kaynağı olmaktan çıkarılması isteği, Türkiye'nin hem bu bölgeye komşu hem de Osmanlı'nın mirasçısı bir ülke olmasının sağladığı avantajla müttefiki ABD ile işbirliği içinde hareket etmesi ve Balkanlar'a yönelik aktif dış politika izlemesi imkânını doğurmuştu (Uzgel ve Yaramış, 2010: 38-39). Dolayısıyla bu dönemde Türkiye'nin bu politikasında uluslararası konjonktürün etkisi büyüktü.

Balkanlar'ın büyük ölçüde istikrara kavuşması ve AB'nin bu bölgeyi içine almaya çalışması Türkiye'nin buradaki etkinliğini azaltmıştır. Rusya'nın Kafkasya'da ve Orta Asya'da etkinliğini yeniden artırması ise Türkiye'nin bu bölgedeki etkinliğini sınırlandıran bir durumdur. Dolayısıyla komşu bölgelerde aktif bir dış politika izlemek ve düzen kurucu olmak isteyen Türkiye'nin önünde tek seçenek olarak Ortadoğu kalmıştır (Kardaş, 2010: 121-122). Türkiye'nin önceki hükümet döneminden itibaren komşularıyla sorunlarını çözmeye başlaması da Ortadoğu'da daha aktif politika izlemesi için uygun ortam yaratmıştır (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2013: 385). Bunda 11 Eylül 2001'de gerçekleşen terörist saldırılar sonrası yaşanan gelişmelerin sağladığı uygun uluslararası ve bölgesel ortamın da önemli etkilerinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Zira Ak Parti'nin iktidara geliş tarihi Ortadoğu'da sıcak gelişmelerin yaşandığı bir döneme denk gelmiştir. 11 Eylül saldırılarının ardından ABD'nin terörizm ile KİS tehditlerini ilişkilendirmek suretiyle Irak ve İran'ı hedef alması, ayrıca terörizmin kaynağının kurutulması için Ortadoğu'yu demokratikleştirmeye çalışması küresel aktörlerin ilgisini Ortadoğu üzerine çektiği gibi, Türkiye'yi de komşu bölgelerde izlemek istediği aktif ve düzen kurucu dış politikasını Ortadoğu üzerinde yoğunlaştırmaya itmiştir. Zaten Davutoğlu da, Irak Savaşı'ndan sonra ABD'nin yeni bir düzen kurmaya çalıştığı, Türkiye'nin de düzenin ana esaslarının belirlenmesinde etkili olabileceğini ifade etmekteydi (Davutoğlu, 2004). Dolayısıyla 1990'larda Osmanlı mirasını etkili bir şekilde kullanmaya yönelik dış politikada olduğu gibi, Ak Parti iktidarı döneminde eski Osmanlı coğrafyasında (Ortadoğu'da) düzen kurucu bir dış politika izleme arzusu da uluslararası konjonktürün etkisinden bağımsız değildir.

² Ak Parti'nin yeni-Osmanlıcılık bir dış politika izlediği yönündeki tartışmalar için bakınız: Dönmez, 2014; Uzgel ve Yaramış, 2010: 36-49; Tüysüzoğlu, 2014: 85-104.

Türkiye Ortadoğu'da düzenin şekillenmesinde belirleyici olmaya çalışırken, Ak Parti iktidarının özellikle ilk yıllarında AB'ye üyeliğe verilen büyük önem de dikkat çekiciydi. Dolayısıyla Türkiye hem Osmanlı geçmişi ile barışarak Ortadoğu'da aktif rol oynayan hem de AB'ye üyelik süreciyle Batı ekseninden sapmayan çok boyutlu bir dış politika izlemekteydi. Ancak zamanla AB'ye üyelik sürecinin Türk dış politikasındaki öneminin azaldığı ve Ortadoğu meselelerinin ağırlığının iyice arttığı görülmektedir. Müzakerelerde AB tarafından kendisine çifte standartlar sunulduğunu düşünmesi Türkiye'nin Birlik'e üyeliğin gerçekleşebileceğine ilişkin ümitlerini azaltmıştır. Bu durum Türkiye'nin çok boyutlu³ dış politika izlemesini zora sokmuş ve dış politikasında Ortadoğu'ya daha fazla ağırlık vermeye yönelmiştir (Kardaş, 2010: 116). Ortadoğu'da 11 Eylül sonrası dönemde başlayan yeni bir düzenin kurulması süreci Türkiye'nin inisiyatifi dışında başladığı için, Ak Parti Hükümeti amaçladığı gibi Ortadoğu'da düzenin kurulmasına öncülük yapma imkânını elde edememiştir. Bu nedenle makalenin bundan sonraki bölümünde Ankara'nın kendi inisiyatifi dışında gelişen bu süreç sırasında Ortadoğu'da yeni düzenin şekillenmesine ne ölçüde etkide bulunduğu analiz edilecektir.

3. 11 EYLÜL SONRASI DÖNEMDE ORTADOĞU'DA YENİ BİR DÜZEN İNŞA EDİLİRKEN TÜRKİYE

Terörizm, pek çok devletin uzun yıllardan beri karşı karşıya kaldığı bir sorun olmasına rağmen, dünyanın en büyük askeri gücüne sahip olan ABD'nin 11 Eylül 2001'de düzenli bir ordudan yönelmeyen bir tehdit tarafından vurulabilmesinin yarattığı büyük etki nedeniyle, uluslararası barış ve güvenliği yönelmiş en önemli tehditlerden biri olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle saldırılardan sonra ABD hem bu eyleme karşılık verilmesini hem de yeniden böyle bir saldırının gerçekleşmesini engellemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden haydut devletlerin ortak düşmanları ABD'ye veya müttefiklerine saldırı gerçekleştirmek amacıyla teröristlere KİS verebileceği iddiasını ortaya atmıştır (Freerepublic.com, 2002). Böylece teröristlerin yanında onlara destek verebilecek haydut devletlerin, özellikle de 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren El-Kaide'nin benimsediği radikal İslami ideolojinin en büyük kaynağı olan Ortadoğu'daki Irak ve İran gibi devletlerin KİS elde etme çabalarının engellenmesi amacıyla askeri müdahalenin de içinde

³ Türk dış politikasının mimarı Ahmet Davutoğlu'na göre, Türkiye'nin değişik kulvarlarda çok boyutlu bir politika izlemesi gerekmektedir. Yani Türkiye hem Rusya ve AB ile ortak çıkar alanları geliştirmeli, hem ABD ile stratejik ilişkisini sürmeli, hem de komşuları ile yakın işbirliği tesis etmeliydi. Bu ilişkilerin hiçbiri diğerinin alternatifi olarak görülmemeli, tam tersine birini tamamlayıcı olarak görülmeliydi. Davutoğlu, 2004.

olduğu bazı girişimlerde bulunarak Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etmeye girişmiştir. ABD ayrıca, Ortadoğu'da yeni düzen inşa edebilmek için bölgenin genelini dönüşüm içine sokacak girişimlerde de bulunmuştur. Bunu da 11 Eylül sonrası dönemde Amerikan politikaları için en iyi meşruiyet kaynağı olan terörizmle mücadele çerçevesinde yapmış, bu bağlamda radikal islam'ı referans alan terörizmi ortaya çıkaran ve ona destek sağlayan ideolojik kaynağın kurutulması amacıyla Ortadoğu'nun demokratikleştirilmesi için harekete geçmiş ve Büyük Ortadoğu Projesi'ni (BOP) başlatmıştır (Girdner, 2005: 37-38).

ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etmeye yönelik tüm bu girişimleri Türkiye'yi doğrudan etkilemiştir. Bunun en önemli nedeni, KİS tehdidi bağlamında hedef alınan Irak ve İran'ın Türkiye'nin komşuları olmasıdır. Bu komşularından Irak'a karşı askeri güç kullanılması ve rejim değişikliğinin ertesinde yaşanan istikrarsızlıklar Türkiye'yi zorlu bir süreç ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu nedenle İran'da da benzer senaryonun gerçekleşmesinin engellenmesi Ankara için hayati önem arz etmiştir. Ankara bir yandan bu gelişmeler karşısında güvenliğini ve çıkarlarını korumaya çalışırken, diğer yandan da izlemeyi amaçladığı düzen kurucu dış politika söylemi gereği bu süreçlere müdahil olma ve süreçleri etkilemeye çalışmıştır. Ayrıca Washington'un tüm Ortadoğu'yu demokratik dönüşüm içine sokmayı amaçladığı BOP'ta da dünyadaki tek Müslüman ve demokratik rejim olarak Türkiye öne çıkmıştır. Burada cevaplanması gereken soru, bu süreçte Türkiye'nin ortaya koyduğu düzen kurucu vizyona uygun hareket etmekte ve bu vizyonu gerçekleştirebilmekte başarılı olup olamadığıdır.

Ortadoğu'da Yeni Düzen İnşasının İlk Adımı Olarak Irak Savaşı ve Türkiye

Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etmek için harekete geçen ABD, bunun ilk adımı olarak, 1991'deki Körfez Savaşı'ndan itibaren BM'nin yürüttüğü silah denetimlerine zorluk çıkardığı ve KİS programını gizli bir şekilde yürüttüğü gerekçesini öne sürerek Irak'taki Saddam Hüseyin Rejimi'ni askeri müdahale yoluyla devirmeyi amaçlamıştır. ABD'nin bu savaşı başarılı bir şekilde gerçekleştirebilmesi için Irak'a komşu olan Türkiye'nin desteği büyük önem arz etmekteydi. Ak Parti'nin iktidara gelişi, Washington'un savaşa destek vermek için Türkiye üzerindeki baskılarını artırdığı bir döneme denk gelmiştir. Dolayısıyla Ak Parti Hükümeti daha ilk günlerinde son derece zorlu bir krizle karşı karşıya kalmıştır. Kendi çıkarları çerçevesinde dış politikasını belirlemeyi ve bölgesinde düzen kurucu olmayı hedefleyen Ak Parti Hükümeti'nin, ABD'nin Ortadoğu'da inisiyatifler geliştirdiği Türkiye'nin de müttefiki olarak kendisine biçilen rolü üstlenmek zorunda kaldığı 1990'lardan farklı olarak, bu gelişmeler karşısında bir şeyler yapması gerekmektedir. Ancak ABD'nin Ortadoğu'da düzeni Türkiye'nin aleyhine sonuçlanabilecek şekilde değiştirmeye yönelik bu

savaşı başlatmakta kararlı olması Ak Parti Hükümeti'nin düzen kurucu dış politika söylemiyle paradoks oluşturmaktaydı. Ankara düzen kurucu rolüyle hareket etmek bir yana, ABD'nin yine düzenin belirleyicisi olduğu bir süreçle ve müttefiki olarak Türkiye'ye biçtiği rolü oynama isteğiyle karşılaşmıştır.

Bu nedenle Türkiye'nin Irak Savaşı'na yönelik politikası, bir düzen kurucu rolüyle hareket etmekten ziyade, Irak'taki çıkarlarını korumak üzerine odaklanmıştır. Zira 1991 yılındaki Körfez Savaşı nedeniyle Türkiye'nin yaşadığı ekonomik kayıplar, Irak'ın kuzeyindeki oluşan otorite boşluğunun bir Kürt devletinin kurulmasına giden süreci kolaylaştırabilecek ve terör örgütü PKK'nın faaliyetlerini artırabilecek olması, Irak içinde zayıf bir konumda bulunan Türkmenlerin yeni oluşturulacak Irak Devleti'nde asli unsur olamamaları tehlikesinin ortaya çıkması, Kürtlerin Kerkük gibi Türkmenlerin yaşadığı şehirleri ele geçirme imkânı elde edebilecek olmaları Türkiye'yi endişeye sevketmiştir (Arı and Pirinççi, 2010: 20; Balcı, 2013: 264; Taştekin, 2006: 245; Fuller, 2011: 190). Dolayısıyla Türkiye ile ABD'nin Irak konusunda farklı önceliklere sahip olması nedeniyle Ak Parti Hükümeti Irak Savaşı'na sıcak bakmamaktaydı.

ABD'nin Irak'a askeri müdahalede kararlı olması üzerine, Türkiye bunun kendisi için olumsuz sonuçlarını en aza indirmek amacıyla Washington ile işbirliği yapmak istemiştir. Diğer yandan ise, yukarıda bahsedilen endişeleri nedeniyle Ak Parti Hükümeti savaşa destek verme konusunda halen bazı çekincelere sahipti (Kösebalaban, 2014: 319-321; Arı and Pirinççi, 2010: 20). Bundan dolayı ABD'nin Irak'a Türkiye üzerinden kuzey cephesinden saldırmasına ve Türk askerlerinin de Irak'a girmesine ilişkin tezkere hükümet tarafından Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne (TBMM) sunulmuş, ancak Ak Parti TBMM'deki oylamada evet oyu verilmesine ilişkin bir grup kararı almamıştır. Savaş konusunda olumsuz bir havanın hakim olduğu bir ortamda 1 Mart 2003'te oylanan tezkere yeterli sayıda evet oyu çıkmaması nedeniyle reddedilmiştir (Kanat, 2014: 231). Ak Parti Hükümeti'nin milletvekillerinin evet oyu kullanması yönünde bir grup kararı almayarak tezkerenin reddedilmesi olasılığını göze alması, Irak Savaşı'na destek vermekte çok da istekli olmadığı ve bu konudaki politikasını ABD'den kısmen de olsa bağımsız bir şekilde belirlemeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Bu şekilde Ak Parti Hükümeti, Ortadoğu'daki politikalar ABD tarafından belirlenirken Türkiye'nin kendisine biçilen rolü üstlenen ve bölgede oluşturulmak istenen düzene sonradan eklemlenen bir ülke olmasını istememiştir.

Ancak Ak Parti Hükümeti'nin savaş başladıktan sonraki politikaları bunun tam tersi bir görüntü ortaya çıkarmıştır. Tezkerenin reddedilmesinin Türk-Amerikan ilişkilerinde yarattığı krizi gidermek için büyük çaba sarfeden

Hükümet, 20 Mart 2003'te Türk hava sahasının ABD uçaklarına açılmasını ve Türk askerinin Irak'a gönderilmesini öngören (Taştekin, 2006: 274), 7 Ekim 2003'te de Türkiye'nin Irak'taki çok uluslu güce asker göndermesine izin veren tezkerelerin kabul edilmesini sağlamıştır (Oran, 2013: 145). Ayrıca 31 Mart 2003'te The Wall Street Journal'de dönemin Başbakanı Recep Recep Tayyip Erdoğan imzasıyla yayınlanan yazıda, tezkerenin reddedilmesinin Türkiye'nin ABD'nin dostu olduğu gerçeğini değiştirmediğinin altı çizilmiş ve Türkiye'nin geçmişte her önemli askeri çatışmada olduğu gibi şimdi de ABD ile işbirliği yapmak istediği vurgulanmıştır (Erdoğan, 2003). Bütün bunlar Ak Parti Hükümeti'nin 1 Mart tezkeresinin geçmemesinden dolayı üzüntü duyduğu, yani düzen kurucu aktör gibi hareket etmekten ziyade hata yaptığını kabul ettiği şeklinde yorumlanabilir. Nitekim dönemin Savunma Bakanı Vecdi Gönül 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin bir hata olduğunu açıkça ifade etmiştir (Batur, 2005).

Savaştan sonraki dönemde yaşanan gelişmeler Türkiye'nin Ortadoğu'da yeni bir düzen kurulması için öncülük yapmak bir yana, bölgede 11 Eylül sonrası dönemdeki asıl düzen kurucu aktör olan ABD'nin⁴ bu süreçte Ankara'ya attığı rolü yerine getirmemesinin ne kadar maliyetli bir şey olduğunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim Bağdat'ın düşmesinden sonra ABD'nin Irak'ta karşılaştığı direniş bazı Amerikalı yetkililer tarafından Türkiye cephesinin açılmamasına bağlanmış ve Ankara'yı suçlayıcı ifadeler kullanılmıştır (Smh.com, 2005; US Department of Defense, 2003; Today's Zaman, 2008). ABD'nin Türkiye'ye tepkisinin en önemli yansıması ise, 4 Temmuz 2003'te Irak'taki Süleymaniye şehrinde bulunan 10 Türk askerinin başlarına çuval geçirerek gözaltına almasıdır (Balcı, 2013: 265). Bu olay Türkiye'nin gururunu kırıcı bir gelişme olarak yorumlanmıştır. Ayrıca ABD Türkiye'ye Irak'taki gelişmelere müdahale imkânı vermezken, savaşa girerken en yakın destekçisi olan Iraklı Kürtlere geniş bir hareket alanı sağlamış, bunun sonucunda Ankara'nın büyük endişe duyduğu Kürt devletinin kurulmasına doğru bir gidişat başlamıştır. Buna ilaveten, Türkiye'nin hassas olduğu Kerkük'te Türkmenler kentin geleceğinde belirleyici olma kapasitelerini yitirmiştir (Uzgel, 2013-b: 374).⁵ Türkiye için belki de en önemlisi, Irak'ın kuzeyinde oluşan otorite boşluğundan yararlanan PKK'nın 1 Haziran 2004'ten itibaren yeniden silahlı eylemlere başlamasıdır (Çelebi, 2011: 50). Türkiye ise bu gelişmeler karşısında somut bir adım atamamıştır.

⁴ ABD'nin uluslararası sistemin hegemonu olarak Ortadoğu siyasetini yönlendiren yegâne güç olduğunu Ahmet Davutoğlu da ifade etmektedir. Davutoğlu, 2002: 396.

⁵ Ankara Kerkük'ün Kürtlerin eline geçmesini engelleyerek, Kuzey Irak'ta güçlü bir Kürt devletinin ortaya çıkmasının önüne geçilmesi amaçlanmaktaydı.

Washington ve Bağdat yönetimlerinin Kuzey Irak'taki PKK varlığının sonlandırılması konusunda herhangi bir adım atmaması üzerine, Ankara Kuzey Irak politikasında değişiklik yapmak ve Kürt yönetimi ile işbirliği arayışına girmek zorunda kalmıştır (Kürkçüoğlu ve Koraş, 2011: 210). ABD ile Türkiye arasında ilerleyen sayfalarda bahsedilecek olan BOP'un işleyişi ve geleceği konusunda bir mutabakata varılmasının iki ülkenin Ortadoğu politikalarının yakınlaşmasındaki olumlu etkisini de unutmamak gerekir (Yeşilyurt ve Akdevelioğlu, 2013: 398). Türkiye bunun neticesini elde etmiş, nitekim ABD'nin de artık destek vermesiyle 16 Aralık 2007'de PKK'nın Kuzey Irak'taki kamplarına ilk hava operasyonunu gerçekleştirmiştir. Bundan birkaç gün sonra da, Kerkük'teki nüfus kayıtlarının Türkmenler aleyhine değiştirildiği gerekçesiyle Ankara'nın yapılmasına karşı çıktığı referandumun ertelendiği açıklanmıştır (Uzgel, 2013-a: 290).

Bütün bunlardan anlaşılacağı gibi, ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde terörizm ve KİS tehditlerini ilişkilendirmek suretiyle Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etme çabasının ilk adımı olan Irak Savaşı, Ak Parti Hükümeti'nin düzen kurucu dış politika söyleminin sınandığı bir gelişme olmuştur. Ancak Ak Parti Hükümeti bu süreçte düzen kurucu rol oynamak bakımından iyi bir sınav verememiştir. Nitekim Türkiye, Ak Parti Hükümeti'nin ortaya koymuş olduğu bölgesel düzen kurucu vizyona aykırı bir biçimde bu bölgede ABD'nin yeni bir düzen inşa etme girişimine engel olamadığı gibi, bu girişime destek vermemesi nedeniyle pek çok sorunla karşılaşmıştır. Nihayetinde de bu sorunların üstesinden gelmek için ABD ile işbirliği yapmak zorunda kalmıştır. Dolayısıyla ABD'nin Ortadoğu'da yeni düzen inşa etme çabalarına biraz geç de olsa aktif bir şekilde katılmak zorunda kalmıştır. Bu aşamadan sonra ise bu sorunlar düzelmeye eğilimine girmiş, Irak'ta Türkiye'nin çıkarları açısından daha iyimser bir ortam oluşmuştur.

Yeni Ortadoğu Düzeninde İran'ın Nükleer Faaliyetlerinin Kontrol Altına Alınması Çabaları ve Türkiye

Washington, İran'ı, İslam Devrimi ilkelerinin yayılmasını bir dış politika amacı olarak belirleyerek ve hem ABD'yi hem de müttefiklerini tehdit ederek Ortadoğu'daki çıkarlarının önünde engel oluşturan en önemli bölge içi güç olarak görmektedir (Akbarzadeh, 2009: 397; Dobbins, 2011-2012: 38). Bu nedenle güçlü ve Amerikan karşıtı bir İran Washington'un yeni düzen inşa çabalarının önünde büyük bir engel olacaktı. ABD'nin asıl amacı İran'ın İslami rejiminin değiştirilmesi olmasına rağmen, bu ülkenin Ağustos 2002'de ortaya çıkan nükleer faaliyetlerinin kontrol altına alınması daha ivedi bir gereklilik olarak öne çıkmıştır. Terörizm ve KİS tehditlerinin ilişkilendirildiği bir uluslararası ortamın varlığı, Washington'a bu amaçla harekete geçme imkânı

vermiştir. Bu çerçevede izlenecek politikalar ve alınacak önlemler sayesinde İran'ın yeni Ortadoğu düzeninde zayıflatılmış bir aktör olarak yer alması sağlanabilirdi.

2003 sonlarından itibaren İran'ın nükleer faaliyetleri sorunu uluslararası toplumun odaklandığı temel meselelerden biri olmuştur. ABD, İran'ın nükleer faaliyetlerini kontrol altına almak için diplomasiye öncelik vermekle birlikte, askeri güç seçeneğini sık sık gündeme getirmekteydi. Türkiye de nükleer silaha sahip bir İran'ın bölgesel güvenlik için risk oluşturacağını kabul etmekle birlikte, yaptırım uygulanması veya askeri güç kullanılması yerine diplomatik yolların denenmesi gerektiğini savunmuş, artan uluslararası baskılar karşısında komşusuna destek çıkmış ve bu ülkeyle ticari ilişkilerini geliştirmeye gayret etmiştir (Kanat, 2014: 234; Sayarı, 2015: 133; Özel, 2011-12: 62). Türkiye, sorunun Irak'ta olduğu gibi bir askeri krize dönüşmemesi için çözüm sürecine müdahil olmuş, hatta Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun (UAEK) isteğiyle arabulucu rolüne girişmiştir. Bu bağlamda Türkiye tarafların birbirlerine mesajlarını iletiyor ve uzlaşmaları için çaba sarfediyordu (Gürzel and Ersoy: 2012: 2-4). Bundan olumlu bir netice elde edilememesine rağmen, Türkiye sorunun barışçıl bir şekilde çözümü için çaba sarfetmek suretiyle düzen kurucu dış politika söyleminin bir gereği olarak hareket etmiş ve bu söylem çerçevesinde problem çözücü, bölgesel ve küresel barışa katkı sağlama yönünde inisiyatif kullanan bir ülke rolünü üstlenmiş olmaktadır.

Türkiye 2009'da BM Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olduktan sonra bölgesindeki sorunların çözülmesi için uluslararası platformda daha etkin hareket etmeye başlamıştır. Bu nedenle İran'ın nükleer faaliyetleri sorununun çözülmesi için yürüttüğü temasları yoğunlaştırmış ve bağımsız inisiyatifler geliştirmeye başlamıştır. Bu bağlamda UAEK'nin İran'ın nükleer silah geliştirmeyi amaçladığı yönünde kanıtlara sahip olduklarını açıklaması üzerine ABD'nin bu ülkeye karşı yaptırım kararı alınması için BM Güvenlik Konseyi üyelerini ikna etmeye çalıştığı bir sırada, Türkiye Konsey'in bir diğer üyesi Brezilya ile birlikte Tahran'ı uranyum takası konusunda uzlaşmaya ikna etmiş ve 17 Mayıs 2010'da mutabakat niteliğindeki Tahran Anlaşması imzalanmıştır (Anadolu Ajansı, 2015; Arms Control Association, 2014). Düzen kurucu rolüyle hareket etmeye çalışan Türkiye, ABD'den farklı olarak sorunun çözülmesi için yaptırım uygulamak yerine diplomasiye bir kez daha şans verilmesi gerektiğini savunarak bu anlaşmaya öncülük yapmıştır.

Uranyum takası yürütülen müzakerelerde İran'a sunulmuş seçeneklerden birisi olmasına rağmen, Tahran'ın samimiyetinden şüphe duyan ve Güvenlik Konseyi'nin yaptırım kararının alınmasını engellemek için bir taktik adımı olduğunu düşünen ABD bu anlaşmaya olumsuz yaklaşmıştır (Radikal, 2010-a).

Ayrıca BM Güvenlik Konseyi'nin daimi üyelerini ikna eden ABD'nin girişimiyle, İran'a ağır yaptırımlar uygulanmasını öngören 1929 sayılı karar 9 Haziran 2010'da kabul edilmiştir. İran'ı ikna edebilmek için büyük çaba harcayan Türkiye ise hayal kırıklığına uğramış ve takas anlaşmasının reddedilmesinin İsrail'in nükleer silahlarına göz yumulurken İran'ın barışçıl nükleer enerji üretme hakkını yok saymak olduğunu ifade ederek tepki göstermiştir (Gürzel and Ersoy, 2012: 5). Türkiye ayrıca, Güvenlik Konseyi'nin geçici üyesi olarak yaptırım kararına ret oyu vermiştir (Çakmak and Güneysu, 2013: 196). ABD ve diğer Batılı ülkeler, Türkiye'nin takas anlaşmasının kabul edilmesi için ısrarcı olmasından daha çok Konsey'in yaptırım kararına ret oyu vermesi nedeniyle hayal kırıklığına uğramıştır. Böylece Türkiye ile Batı arasında bir siyasi kriz çıkmış, özellikle ABD'den büyük tepki gelmiş, Türkiye'nin Batı'ya bağlılığı sorgulanmaya başlanmıştır (NTV, 2010; Radikal, 2010-d; Radikal, 2010-e).

Bundan kısa bir süre önce 31 Mayıs 2010'da gerçekleşen Mavi Marmara olayı nedeniyle Türkiye'nin İsrail'e ağır eleştirilerde bulunmasından dolayı Batı ile ilişkilerinin gergin olması⁶ da Batı dünyasında Türkiye'ye büyük tepki verilmesine neden olmuştur. Zaten Türkiye'nin, Ortadoğu'nun nükleer silahlardan arındırılması gerektiği düşüncesinden hareket ederek, İran'ın nükleer silah elde etmeyi amaçladığı iddiasına karşı her platformda İsrail'in nükleer silahlarını gündeme getirmesi (Gürzel and Ersoy, 2012: 2; Özel, 2011-12: 61) Batı dünyasında rahatsızlık yaratmaktaydı. Tahran Anlaşması'yla başlayan krizin böyle bir dönemde ortaya çıkması Batı dünyasında Türkiye'nin ABD'den ve Avrupa'dan giderek uzaklaştığı ve dış politikasında Batı ekseninden sapıp farklı bir yöne doğru gittiği algısının oluşmasına neden olmuştur (Öniş, 2011: 53; Sayarı, 2015: 131).

Bu tepkilerin oluşturduğu baskı Türkiye'yi uluslararası alanda oldukça zor bir durumda bırakmıştır. Bu nedenle Ankara kendisi hakkında oluşan olumsuz imajı düzeltme, Batı (özellikle ABD) ile gerilen ilişkilerini yumuşatma ve halen Batı'nın bir parçası olduğunu gösterme ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda milletvekillerinden oluşan bir heyet, Türkiye'nin duruşunu ve bu duruşun Batı'dan kopması anlamına gelmediğini anlatmak için ABD'ye gitmiştir. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan da Haziran 2010'da Toronto'da düzenlenen G-20 zirvesinde ABD Başkanı Barack Obama ile görüşerek Türkiye'nin yaptırım kararına neden hayır oyu verdiği konusunda açıklamalarda bulunmuştur. Ancak Ankara'nın bu girişimleri gerginliği yumuşatmak ve Türkiye hakkında oluşan

⁶ Mavi Marmara olayı nedeniyle Türkiye-ABD gerginliği hakkında bilgi için bakınız: Radikal, 2010-b; Radikal, 2010-c.

olumsuz imajı düzeltmek için yeterli olmamıştır (Çakmak and Güneysu, 2013: 197).

Bu sırada ABD, İran'dan kaynaklanan nükleer tehdide karşı NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) bünyesinde füze savunma sistemi oluşturulması için harekete geçmiştir. İran'a yaptırım uygulanmasına bile karşı çıkan Türkiye'nin ise bir NATO üyesi olarak İran'a karşı oluşturulacak bu sisteme onay vermesi beklenmiştir (Guardian, 2011). Bu, Türkiye'yi oldukça zor bir tercihle karşı karşıya bırakmıştır. Ankara, takas anlaşması sonrası karşı karşıya kaldığı ağır eleştiriler ve Batı'dan koptuğu yönündeki iddialar nedeniyle, Batı'ya bağlılığını gösterme ihtiyacı hissetmiş ve füze savunma sistemine ve topraklarında radar üssü kurulmasına onay vermek zorunda kalmıştır. Hatta dönemin NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen'in açıklamasına göre, Türkiye radar üssünün topraklarında kurulmasını kendisi talep etmiştir (Yeni Mesaj, 2011). Ayrıca İran'ın tüm eleştirilerine ve füze savunma sisteminin İsrail'i korumayı amaçladığı yönündeki iddialarına rağmen Ankara bu karardan vazgeçmemiştir (Al Arabiya, 2011). Türkiye'nin bu tavrı ABD başta olmak üzere tüm Batı dünyasında büyük bir memnuniyet yaratmıştır. Bu gelişmeden sonra Türkiye'nin dış politikasında Batı ekseninden saptığı yönündeki iddialar zayıflamıştır. Ayrıca Türk-Amerikan ilişkileri de büyük bir gelişme kaydetmiştir (Sayarı, 2015: 133).

Görüldüğü gibi, Ankara'nın İran'ın nükleer faaliyetleri sorununda arabulucu rolüyle hareket etmesi Batı tarafından desteklendiği sürece Türkiye için soruna neden olmak bir yana, Türkiye barışa katkı sağlayan bir aktör olarak hem Batı'nın hem de İran'ın beğenisini kazanmaktaydı. Ancak Ankara Ortadoğu'da düzen kurucu dış politika söylemine uygun hareket edip sorunun çözümü için Batı'dan (özellikle ABD'den) bağımsız bir şekilde inisiyatif aldığı ve bu Batı'nın çıkarlarına uygun görmediği içerikte bir adım olduğunda uluslararası platformda son derece zor bir durumda kalmıştır. Bunun üzerine başlattığı girişimin aksi yönünde hareket ederek İran'ı hedef alan füze savunma sistemine aktif destek verme gereğini duymuştur. Böylece Türkiye ısrarla sürdürmeye çalıştığı İran politikasından geri adım atmış olmaktadır. Bu durum Türkiye'nin Ortadoğu'da Batı'dan (özellikle ABD'den) bağımsız politikalar izleyebilmesinin oldukça zor olduğunu gözler önüne sermiştir. Dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu'da ABD'ye rağmen bir şeyler yapma kapasitesinin zayıf olduğu,⁷ bir başka deyişle bu bölgede düzen kurucu rolüyle hareket etmesinin Türk dış politikasının sınırlarını son derece zorlayacağı ortaya çıkmıştır.

⁷ Türkiye'nin bölgesindeki gelişmelere yönelik politikalarını Batılı müttefikleriyle koordineli bir şekilde belirlemesi gerektiği, zaten orta büyüklükte bir devlet olarak ABD'nin stratejik ağırlığına

Yeni Düzenin İnşasında Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye

ABD, KİS tehdidini engelleme amacı çerçevesinde Irak'ta Saddam Hüseyin rejimini devirerek ve İran'ı uluslararası yaptırımlarla baskı altına alarak Ortadoğu'da yeni bir düzenin inşa edilmesine yönelik önemli aşamalar kaydetmiştir. Bundan sonra ise, Ortadoğu'da inşa edilecek yeni düzenin bölgedeki çıkarlarını daha kolay gerçekleştirmesini sağlayacak bir niteliğe sahip olması ve bu bölgenin kendisine ve müttefiklerine karşı tehdit oluşturmaktan çıkarılması için Ortadoğu'yu demokratik dönüşüm içine sokmayı amaçlamıştır. Aslında Irak'ta Saddam Hüseyin yönetiminin devrilmesi, bu ülkenin demokratikleşmesinin yolunu açması nedeniyle, ABD açısından tüm Ortadoğu'nun demokratikleşmesinin de önemli bir adımı olarak görülmüştür (Milbank and Allen, 2003). Bundan sonra ABD, terörizmin ideolojik kaynağının kurutulması gerekçesini öne çıkararak, Ortadoğu'da ekonomik, sosyal, siyasal güvenlik, hukuk vb. alanlardaki sorunları çözerek ve reformlar yaparak bölgede demokrasinin geliştirilmesine yönelik BOP olarak da bilinen "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi"ni başlatmıştır (Erhan, 2005: 160-163).

Türkiye hem Irak Savaşı nedeniyle ABD ile bozulan ilişkilerini düzeltmek hem de Washington'un Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etmesi sürecinden dışlanmamak için bölgenin demokratikleştirilmesi çabalarına aktif olarak katılmak istemiştir. ABD'nin Müslüman bir toplumun aynı zamanda demokrasiyi benimseyebileceğinin iyi bir örneği olarak Türkiye'yi gösteren açıklamaları,⁸ Ankara'ya bu süreçte Washington ile işbirliği yapma fırsatı vermiştir. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Ak Parti Hükümeti, Ortadoğu ülkelerine demokratikleşme çağrısında bulunarak, ABD'nin Ortadoğu'yu demokratikleştirme çabalarında kendisini açıkça Washington'un yanında konumlandırmıştır.⁹ Nitekim girişim daha resmen ilan edilmemişken, Recep Tayyip Erdoğan, Diyarbakır'ın BOP'un merkezi olabileceğini ifade etmiş, hatta şehrin bunu elde etmesi için alt yapı yatırımlarıyla geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir (Dailymotion, 2004). Ayrıca çoğu Ortadoğu ülkesi girişimden rahatsızlık duyarken, Türkiye, Afganistan, Irak, Ürdün ve Yemen ile birlikte, girişimin ilan edildiği 8-10 Haziran 2004'teki G-8 zirvesine katılan az sayıda Müslüman ülkeden biri olmuştur. BOP'un yürütülmesinde ABD ile en yakın işbirliği yapan bölgesel aktör olarak Türkiye, İtalya ve Yemen ile birlikte eş

ihtiyaç duyduğu Davutoğlu tarafından açıkça ifade edilmiştir. Davutoğlu, 2012: 4; Davutoğlu, 2007: 88.

⁸ Bakınız: TESEV, 2002; Yetkin, 2005.

⁹ Dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün İslam Konferansı Örgütü'nün dışişleri bakanları toplantısında yaptığı konuşma hakkında bilgi için bakınız: Ergan, 2003; Ayrıca o dönemde Başbakanlık Başdanışmanı olarak görev yapan Ahmet Davutoğlu'nun bu yöndeki ifadeleri için bakınız: Davutoğlu, 2006: 73-83.

başkanı olduğu ve BOP bünyesinde oluşturulan Demokrasi Yardım Diyalogu çerçevesinde pek çok uluslararası toplantı düzenlemiş ve projelerin yürütülmesinde yer almıştır. Türkiye ayrıca, Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Geniş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi Koordinatörlüğü kurmuş ve bir büyükelçiyi koordinatör olarak atamıştır (Bağcı ve Sinkaya, 2006: 24-25).

ABD'nin Ortadoğu'da terörizmin kaynağını kurutma amacına Türkiye'nin bir katkısı da 2005 yılında başlayan Medeniyetler İttifakı projesinin İspanya ile birlikte eş başkanlığını yapmasıdır. Projenin ortaya çıkış nedeni, 11 Eylül sonrası dönemde Batı ile İslam dünyası arasında gerilimin artması ve İslam dünyasında Batı karşıtlığının yükselmesi nedeniyle, farklı medeniyetlerin benimsediği ortak değerlere dikkat çekilerek birbirlerinin anti-tezi olmadığını vurgulamak ve İslam dünyasından Batı'ya yönelen terörizm tehdidini engellemektir (Balcı and Miş, 2008: 388-391). Pek çok ülkeden destek alan Medeniyetler İttifakı projesi çerçevesinde geniş katılımlı pek çok uluslararası toplantı ve etkinlik gerçekleştirilmiş, Türkiye bu süreçte etkin rol almıştır.¹⁰ Türkiye bu proje ile 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin başlattığı terörizmle mücadelenin Batı ile İslam dünyası arasında bir mücadele haline dönüşmeye başlamasına engel olmayı, bu şekilde Batı ile İslam dünyalarının uzlaşmasına öncülük yapmayı amaçlamıştır. Böylece Türkiye dünya barışına katkı yapan bir ülke olarak ön plana çıkmış ve hem Ortadoğu'daki hem de uluslararası alandaki etkinliği artmıştır.

Türkiye BOP'a aktif destek vererek bölgesel düzen kurucu vizyonuna uygun hareket ettiğini düşünmekteydi. Nitekim dönemin Başbakanı Erdoğan, Türkiye'nin demokratik, özgür ve barış içinde bir Ortadoğu istediğini, BOP'un da amacının bu olması nedeniyle Türkiye'nin öncelikleri ile BOP'un öncelikleri arasında bir uyum olduğunu ifade etmiştir (Erdoğan, 2004). Gerçekten de Türkiye'nin düzen kurucu dış politika söyleminin bölgesel vizyonu halkların meşru taleplerini yansıtan temsili siyasal sistemlere dayalı bir bölgesel düzenin oluşmasıydı. Aynı şekilde, resmi olarak BOP'un bir parçası olmamakla birlikte BOP'un amacına uygun bir proje olan Medeniyetler İttifakı da Ak Parti Hükümeti'nin düzen kurucu dış politika söylemine uygun bir girişimdi. Zira 11 Eylül sonrası dönemde Batı ile İslam dünyaları arasında oluşan ve medeniyetler çatışmasını andıran krizin ortadan kaldırılması önemli bir misyondu. Nitekim düzen kurucu dış politika gereği Türkiye gerek komşu bölgelerde gerekse de dünyanın diğer bölgelerinde çıkacak krizlerin önlenmesi için çaba sarf edecekti. Ayrıca Medeniyetler İttifakı projesi, düzen kurucu dış politika söyleminin diyaloga, çok taraflılığa ve kapsayıcılığa dayanan bir küresel düzenin oluşması amacına da hizmet etmekteydi.

¹⁰ Medeniyetler İttifakı hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Balcı and Miş, 2008: 387-406.

Ancak BOP'un ABD'nin başlattığı ve içeriğini belirlediği bir girişim olması ve Türkiye'nin de bu girişimde Washington tarafından kendisinden beklenen rolü oynaması düzen kurucu dış politikanın mantığına aykırıydı. Dolayısıyla Ak Parti Hükümeti de, önceki hükümetler gibi, ABD'nin Ortadoğu'daki eylemlerine bir müttefiki olarak destek vermiş ve Washington'un kendisinden beklediği rolü üstlenmişti. Üstelik bu destek, Ankara'nın Irak Savaşı'nda Washington ile birlikte hareket etmemesinin olumsuz sonuçlarını yaşadktan sonra ve bu olumsuzlukları gidermek amacıyla verdiği destektir. Bu bağlamda Ankara, BOP'a aktif destek vermenin Washington ile ilişkilerini düzeltmesine ve Irak'taki çıkarlarını korumasına yardımcı olacağını düşünmüştür.

Nitekim Türkiye ABD'ye verdiği desteğin olumlu sonuçlarını elde etmeye başlamış, Washington ile girdiği bu yakın işbirliği iki ülke arasındaki ilişkilerin düzeltilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Erdoğan'ın Haziran 2005'teki Washington ziyaretinde ABD Başkanı George W. Bush'un Türkiye ile ABD'nin stratejik ilişkisine değinmesi ve Türk demokrasisinin bölgesindeki liderliğinin önemini vurgulaması (Yetkin, 2005) 1 Mart tezkeresi krizinin izlerinin silinmekte olduğunu göstermiştir. Türkiye ile ABD arasında Temmuz 2006'da imzalanan Türk Amerikan Stratejik Ortaklığının ilerletilmesi için Ortak Vizyon ve Planlı Diyalog Belgesi'nde sadece PKK ile değil aynı zamanda örgütün uzantıları (Irak'ta kurulmuş olan PKK'ya bağlı örgütleri kastedilmiştir) ile de ortak mücadele yürütülmesine vurgu yapılması (Tınç, 2006), Ankara'nın ikili ilişkilerdeki iyileşmenin olumlu neticelerini almaya başladığını göstermiştir. Önceki sayfalarda da belirtildiği gibi Türkiye'nin PKK'nın Kuzey Irak'taki kamplarına hava operasyonu gerçekleştirmesine ABD'nin destek vermeye başlaması, Ankara'nın Washington'un Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa etme çabalarına destek vermesi sonucunda elde ettiği en önemli somut kazançtır.

Türkiye'nin Ortadoğu'da halkların meşru taleplerini yansıtan temsili siyasal sistemlere dayalı bir bölgesel düzenin oluşması amacı olmasına rağmen, BOP bunu sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedeni ABD'nin Ortadoğu'nun demokratikleşmesi konusunda kararlı olmaması ve bir süre sonra bu amaçtan geri adım atmasıdır. Nitekim Washington'un bölgedeki müttefiklerinin demokratikleşmesi konusunda yeterince çaba sarfetmemesi, asıl amacının demokratikleşme değil bölgeyi kendi çıkarları çerçevesinde dizayn etmek olduğunu göstermektedir.¹¹ Ankara ise, ABD'ye rağmen BOP'un Ortadoğu'yu demokratikleştirecek bir niteliğe kavuşturulmasını sağlayamadığı gibi, BOP'dan bağımsız olarak bölgenin demokratikleşmesini sağlayacak başka bir inisiyatif geliştirememiştir. Medeniyetler İttifakı projesi de halen yürürlükte olmakla

¹¹ ABD'nin BOP'taki amaçları hakkında bilgi için bakınız: Girdner, 2005: 37-71.

birlikte, faaliyetleri oldukça yavaşlamış ve sembolik düzeyde kalmıştır.¹² Dolayısıyla BOP'a aktif destek verirken Ankara'nın amacının düzen kurucu dış politika söyleminin bölgesel vizyonu olan halkların meşru taleplerini yansıtan temsili siyasi sistemlere dayalı bir bölgesel düzenin inşa edilmesi olduğu tartışmalıdır. Bütün bunlardan dolayı, BOP ve Medeniyetler İttifakı girişimlerinde üstlendiği aktif rol ile Türkiye'nin Ortadoğu'da düzen kurucu bir aktör olarak hareket ettiğini söylemek oldukça güçtür.

4. TÜRKİYE'NİN DÜZEN KURUCU ROLÜNÜN SINIRLARI VE ÇIKARILMASI GEREKEN SONUÇLAR

Balkanların AB'ye entegrasyon sürecinde olması, Kafkasya ve Orta Asya'da ise Rusya'nın etkisinin güçlü olması Ortadoğu'yu Türkiye için düzen kurucu dış politika izleyebileceği tek seçenek haline getirmiştir. Ayrıca Ortadoğu'nun küresel siyasetin merkezindeki bir bölge olması nedeniyle, bu bölgede düzen kurucu rol oynamakta başarılı olması Türkiye'nin küresel güç haline dönüşmesini sağlayabilirdi. Ancak Ortadoğu, Türkiye'nin düzen kurucu rol oynayabilmesi için bir o kadar da zor bir bölgeydi. Ortadoğu'nun ekonomik ve stratejik önemi nedeniyle küresel aktörlerin bu bölgedeki gelişmeler üzerinde kontrol sahibi olmaya yönelik politikaları söz konusudur. Dolayısıyla Ortadoğu'da düzen kurucu rol oynamaya çalışması Ankara'yı bu aktörler ile karşı karşıya getirebilirdi.

Nitekim Türkiye, 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzenin inşa edilmesi sürecinde, 2003'teki Irak Savaşı ve İran'ın nükleer faaliyetlerinin kontrol altına alınması konularında ABD ile karşı karşıya gelmiştir. Bunun sonucunda karşılaştığı sorunlar nedeniyle ya geri adım atmak ya da Washington ile uzlaşmak veya ilişkileri geliştirmek için arayışlara girmek zorunda kalmıştır. Bunun Irak Savaşı sürecindeki nedeni, Türkiye'nin Irak'ta bağımsızlık yolunda ilerleyen bir Kürt yönetimini istememesi ve PKK'nın bu ülkeden gerçekleştirdiği saldırılara karşı önlemler almak istemesiydi. Yani Türkiye, Ortadoğu düzeninin en önemli yönlendirici aktörü olan ABD'nin yeni düzen inşa etmeye yönelik Irak'taki savaşına destek vermemesi nedeniyle karşı karşıya kaldığı sorunların üstesinden gelmek için bu düzene entegre olmak ve yeni düzenin inşa sürecinde Washington ile işbirliği arayışına girmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Türkiye'nin kendi içindeki sorunları çözmemesi halinde uluslararası alanda zaafllara sahip bir aktör olarak görüleceğini ve bu zaafllardan kaynaklanan sorunlara öncelik vermek zorunda kalacağı için de izlediği dış politikayı kararlı bir şekilde devam ettiremeyeceğini göstermiştir. İran'ın nükleer faaliyetleri sürecine bakıldığında, Türkiye'nin Ak Parti iktidarı döneminde izlenen proaktif

¹² Medeniyetler İttifakı projesinin faaliyetleri hakkında bilgi için bakınız: <http://www.unaoc.org/> .

ve çok boyutlu dış politika nedeniyle uluslararası alandaki siyasi gücünün artmasına rağmen, yine de İran'a karşı uygulanmak isteyen yaptırımlara karşı çıkması üzerine karşı karşıya kaldığı uluslararası baskıya göğüs gerecek düzeyde bir siyasi güce sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türkiye, İran'ın nükleer faaliyetleri konusundaki politikasında değişiklik yapmak ve İran'a karşı atılan bazı adımlara aktif olarak katılmak zorunda kalmıştır.

Bu örnekler, Türkiye'nin Ortadoğu'da yeni bir düzen kurulması için bağımsız inisiyatifler geliştiremediği gibi, ABD'nin 11 Eylül sonrası dönemde yeni bir düzen inşa etmeye yönelik girişimlerine kendi tercihleri veya öncelikleri doğrultusunda yön vermek istediğinde sorunlarla karşılaştığını ve bu sorunları gidermek için izlediği politikalarda değişiklik yapmak ve Washington ile işbirliği arayışına girmek zorunda kaldığını göstermektedir. Türkiye'nin ABD'nin yeni düzen inşa etmeye yönelik girişimlerine destek verdiği durumlarda ise, bu sorunların çözüm yoluna girdiği, ayrıca Ortadoğu siyasetinde etkin bir aktör haline geldiği görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu gibi zor bir coğrafyada düzen kurucu bir aktör olarak hareket etmesinin oldukça zor olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun neticesinde Türkiye'nin Ortadoğu'da küresel aktörlerin yapısını belirlediği ve çerçevesini çizdiği düzene entegre olmaktan başka bir seçeneği kalmamaktadır. Bir başka ifadeyle, Türkiye şimdiye kadar, Ak Parti'nin iktidarda olduğu dönem de dahil olmak üzere, ABD'nin yakın müttefiki olarak Ortadoğu'da Washington ile işbirliği içinde hareket etmiş, Washington'un yapısını belirlediği ve çerçevesini çizdiği düzene entegre olmuştur. Bu, Türkiye'nin çıkarlarından tamamen taviz verdiği anlamına gelmemektedir. Burada kastedilen, Türkiye'nin çıkarlarını bu düzen içerisinde mevcut koşullar çerçevesinde korumaya yönelik politikalar geliştirmek zorunda kaldığıdır. Önceki sayfalarda bahsedildiği gibi 2003'teki savaş sonrası Irak'taki realiteleri veri olarak çıkarlarını bu koşullar içerisinde korumaya yönelik bir politika izlemesi, bu bağlamda Kuzey Irak Kürt Yönetimi ile iyi ilişkiler geliştirmesi ve ABD ile Ortadoğu'da yeni düzenin inşası sürecinde işbirliğine girmesi bunun en iyi örneğidir.

2000'li yılların başlarında Irak Savaşı'nın ilk adımını oluşturduğu Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa sürecinden Türkiye'nin gerekli sonuçları çıkarıp çıkaramadığını ortaya koymak için, bölgede düzeni yeniden değiştirecek bir süreç olan Arap Baharı'na ve Türkiye'nin bu süreçteki politikalarına kısaca değinmekte fayda vardır. Anti-demokratik rejimler tarafından yönetilen ve halkların devlet yönetiminde pek söz sahibi olmadığı Ortadoğu'da alışılmadık bir şekilde halklar kendilerini yöneten rejimlerden duydukları memnuniyetsizlik nedeniyle sokaklara dökülmüştür. Dolayısıyla bu sefer düzenin değişmesi süreci ABD'nin inisiyatifi dışında, bölgenin kendi iç dinamikleri nedeniyle

başlamıştır.¹³ Bu durum Türkiye için bir avantaj oluşturmuştur. Zira 11 Eylül sonrası dönemden farklı olarak, herhangi bir aktör yeni düzenin çerçevesini belirlememekteydi. Ayrıca Türkiye Arap Baharı öncesi dönemde Ortadoğu'da sadece yönetimlerle değil halklarla da iyi ilişkiler geliştirmişti.¹⁴ Bu durum Türkiye'nin Arap Baharı ile başlayan yeni bir düzenin ortaya çıkması sürecine etkide bulunması imkânını doğurmuştur. Üstelik Arap Baharı ile başlayan süreç halkların demokrasi talebiyle ortaya çıktığı için, Türkiye'nin düzen kurucu dış politika söyleminin bölgesel vizyonu olan temsili siyasal sistemlere dayalı bir düzenin oluşmasına imkân sağlayacak nitelikteydi. Dolayısıyla düzen kurucu dış politika söylemi gereği Türkiye'nin, Arap Baharı'nın Ortadoğu'da halkların meşru taleplerini yansıtan demokratik bir düzenin ortaya çıkması ile sonuçlanması ve bu sürecin barışçıl bir şekilde işlemesi için çaba sarf etmesi gerekmektedir.

Ancak Ortadoğu'daki ayaklanmalarının pek çok ülkeyi etkisi altına alacak boyuta ulaşması, ABD'yi sürecin kontrolünü eline almak için gelişmelere müdahale etmeye yöneltmiştir.¹⁵ Bu durum Türkiye'nin Arap Baharı sürecinde düzen kurucu rol oynayabilmesini zora sokmuştur. Zira 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa sürecinde yaşanan tecrübeler, Ortadoğu'da düzenin inşası sürecinin ABD'nin kontrolünde olması durumunda Türkiye'nin sürecin seyrine etki etme olanağının sınırlı olacağını, yani önceliklerinin ABD'nin öncelikleri ile örtüşmesi durumunda bazı kazançlar elde etmekle birlikte örtüşmemesi durumunda başarılı olmasının oldukça zor olduğunu göstermiştir. Nitekim Ortadoğu'da yeni bir düzenin ortaya çıkmasına neden olacak kadar önemli gelişmelerin yaşandığı Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren yaşananlar da Türkiye'nin bu olumsuz tecrübelerinin tekrarlanmakta olduğunu göstermiştir. Bu bağlamda Tunus, Mısır ve Libya

¹³ Arap Baharı, Tunus'ta Muhammed Buazizi isminde 26 yaşındaki bir seyyar satıcının 17 Aralık 2010'da kendini yakmasıyla başlamış ve pek çok ülkeyi etkisi altına alan ayaklanmalar zincirine dönüşmüştür. Tunus'ta anti-demokratik Zeynel Abidin Bin Ali yönetiminin muhalefet, basın ve sivil toplum üzerindeki baskıları halkta rahatsızlık yaratmış, ayrıca yaşanan ekonomik sorunlar, işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizlik halkın ayaklanmasına neden olmuştur. Nitekim ayaklanmanın fitilini ateşleyen olay ekonomik bir nedenden kaynaklanmış, Buaziz seyyar satıcılık yaptığı arabasına polislerin el koyması üzerine kendisini yakmıştır. Tunus'taki ekonomik ve siyasal sorunların hemen hepsinin diğer Arap ülkelerinde de yaşanması nedeniyle bu ülkedeki ayaklanmanın diğer ülkelerde de halkların ayaklanmasına esin kaynağı olması zor olmamıştır (Alexander, 2011; Cool, 2011; Joshi, 2011: 60-65).

¹⁴ Ak Parti hükümetinin yönetimindeki Türkiye'nin başta Ortadoğu'daki Müslümanlar olmak üzere dünyanın her yerindeki Müslümanların yanında olduğunu gösteren bir dış politika izlemesi, bu bağlamda Filistin'den Somali'ye ve Arakan'a kadar dünyanın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslümanların sorunlarının çözümü için çaba sarfetmesi ve bu sorunları uluslararası platformlarda gündeme getirmesi, Türkiye ile Ortadoğu halklarını birbirine yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşmayı ortaya koyan araştırmalar için bakınız: Altunışık, 2010: 12; Akgün, Perçinoğlu ve Gündoğar, 2010: 14-15; Akgün ve Gündoğar, 2012: 10; Brookings, 2010: 64.

¹⁵ ABD'nin bu süreçteki politikaları hakkında bilgi için bakınız: Telatar, 2012: 55-86.

ayaklanmaları süresince Türkiye ile ABD'nin politikaları genel olarak benzerlik arzemiş,¹⁶ bu nedenle Ankara önemli bir sorunla karşılaşmamıştır. Hatta ABD ile işbirliği içinde hareket ettiği süre içinde Ortadoğu siyasetindeki etkinliği artmış, Arap Baharı'ndan en büyük kazanç elde eden aktörün Türkiye olduğu yorumları yapılmaya başlanmıştır. Bunun en önemli nedeni, İslam ile demokrasinin bir arada olabileceğinin tek örneğini oluşturan Türkiye'nin rejim değişikliği gerçekleşen ülkelerin demokratikleşmesine model olması görüşünün öne çıkmasıdır (Kirişçi, 2013; Kardaş, 2011: 3). Daha birkaç yıl önce Türk dış politikasının ekseninin kaydığı iddia edilirken, şimdi ise ayaklanmaların bölgenin demokratikleşmesi ile sonuçlanabilmesi için Arap ülkelerinin Türkiye'yi model alması gerektiği yönünde görüşlerin ifade edilmesi Arap Baharı'nın Türkiye için yarattığı fırsatı gözler önüne sermiştir. Bu nedendir ki dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, yaşanan gelişmelerin Arap Baharı olduğu kadar Türk Baharı olduğunu ifade etmiştir (Akşam, 2011).

Ancak Ankara'nın Arap ayaklanmaları karşısındaki politikası Washington'un politikasından farklılaşmaya başlayınca, Türkiye oldukça zor bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. Nitekim Suriye ayaklanmasının şiddetli bir iç savaşa dönüşmesi sonucu büyük ekonomik kayıp yaşamış, mülteci akınına uğramış, sınırlarında güvenlik sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca bu istikrarsızlık ortamında Suriye'nin kuzeyinde yaşayan Kürtlerin güçlenmesi ve özerklik ya da bağımsızlık elde etmesi durumunda Türkiye'nin kendi içindeki Kürt sorununun çözüm sürecinde eli zayıflayacak, ayrıca PKK'nın silah bırakmasının sağlanması daha zor hale gelecekti. Bu nedenle Türkiye iç savaşın sona ermesi için Beşar Esad Rejimi'nin gerekirse askeri güç yoluyla devrilmesini savunurken, ABD'nin buna sıcak bakmaması üzerine Ankara ile Washington'un öncelikleri farklılaşmıştır (Ayata, 2015: 102-105).

Özellikle Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) tehdidinin ortaya çıkmasından sonra ABD, Suriye politikasını tamamen bu örgüt ile mücadele üzerine oturtmuş, Türkiye'den de bu mücadeleye destek vermesini istemiştir. Suriye politikasını Esad Rejimi'nin bir an önce devrilmesi üzerine kuran Ankara ise, Washington'dan Esad'ın devrilmesi için çaba sarfetmesini ve PKK ile yakın ilişkiye sahip olup Suriye'nin kuzeyinde güç kazanan PYD'ye (Demokratik

¹⁶ Libya ayaklanmasının burada kısmi bir istisna olduğunu söylemek gerekmektedir. Zira Libya ayaklanması sırasında, bu ülkede çok sayıda Türk vatandaşının yaşaması ve Türk şirketlerinin büyük yatırımlarının bulunması nedeniyle, Türkiye ilk etapta askeri müdahalede bulunulmasına destek olmamış ve bu nedenle ABD ile kısa süreli bir gerilim yaşamıştır. Daha sonra Türk vatandaşlarının tahliyesinde önemli aşamalar kaydedildikten sonra, Türkiye de askeri operasyona destek vermiştir. Özkan and Korkut, 2013: 172.

Birlik Partisi) destek vermemesini istemiş,¹⁷ dolayısıyla IŞİD ile mücadeleye kendisinden beklenen ölçüde destekte bulunmamıştır. Türkiye bunun üzerine IŞİD’i desteklediği ithamlarına maruz kalmıştır.¹⁸ Hem bu algının yarattığı uluslararası baskı hem de IŞİD’in artık Türkiye’nin güvenliğine yönelik de ciddi bir tehdit haline gelmesi nedeniyle, Ankara bu konudaki politikasını değiştirmek ve uzun zamandır dile getirdiği taleplerden vazgeçerek¹⁹ bu örgütle mücadeleye aktif destek vermek zorunda kalmıştır (Dünya, 2015; Milliyet, 2015; Vatan, 2015-a).²⁰ Dolayısıyla ABD ile işbirliği içinde hareket ettiği Arap Baharı’nın ilk aşamalarında bölge ülkelerine demokratik model olarak gösterilen Türkiye, IŞİD ile mücadele konusunda ABD ve Batı dünyası ile yaşadığı görüş ayrılığı nedeniyle terörizmin destekçisi olarak algılanmaya başlanmış ve bunun sonucunda geri adım atmak ve Washington ile işbirliğine girmek zorunda kalmıştır.

Benzer şekilde, Mısır’da Cumhurbaşkanı Muhammed Mursi’ye karşı Temmuz 2013’te gerçekleştirilen askeri darbe karşısında da Türkiye’nin ve ABD’nin politikaları farklılaşmıştır. Washington Mursi’nin devrilmesini darbe olarak nitelendirmez ve bu olaya sert tepki vermekten kaçınırken, Ankara darbeye en sert tepki gösteren aktör olmuştur. Müslüman Kardeşler’e mensup Mursi’ye desteğini halen devam ettiren Ak Parti Hükümeti, darbeden sonra Mısır ile siyasi ilişkilerini kestiği gibi darbeci yönetimden sonra göreve gelen sivil yönetimi de tanımamıştır. Türkiye’nin bu sert tavrı nedeniyle hem ABD ile hem de Müslüman Kardeşler’den hoşlanmayan Ortadoğu rejimleri ile ilişkileri olumsuz etkilenmiştir. Nitekim ABD ve diğer Batılı ülkelerin yanında, Arap Birliği, Suudi Arabistan, Ürdün, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Irak, Kuveyt ve hatta Filistin gibi Ortadoğu ülkeleri darbecilere bir tepki göstermemiş ya da açıkça destek vermiştir (Ayata, 2015: 106; Hürriyet, 2013). Dolayısıyla

¹⁷ Ankara, IŞİD ile mücadele ettiği için PYD’ye destek verilmesinin bu örgütü güçlendirmesinden, Suriye’nin kuzeyinde Türkiye sınırına paralel ve Akdeniz’e açılan bir Kürt bölgesinin oluşmasına yol açacağından ve bu durumun Türkiye içindeki Kürtlerin konumunu da güçlendireceği için çözüm sürecinde elini zayıflatacağından endişe etmiştir (Kozan, 2014; Topal, Şengül ve Ateş, 2015).

¹⁸ Türkiye’nin IŞİD’i desteklediğine ilişkin ulusal ve uluslararası basında çıkan haberler konusunda bilgi için bakınız: Çandar, 2015; İdil, 2014; Radikal, 2014; Radikal, 2015-a.

¹⁹ Türkiye, önceliği Esad rejiminin devrilmesi olan bir mücadele yürütülmesi, Suriye’nin kuzeyinde mültecilerin barınacağı güvenli bölge oluşturulması, İncirlik üssünden kalkan Amerikan uçaklarının PYD’yi koruması gibi şartlarının hiçbirini elde edememiştir. Amerika’nın Sesi, 2015; Radikal, 2015-b.

²⁰ IŞİD’in 20 Temmuz 2015’te Şanlıurfa/Suruç’ta 32 kişinin ve 23 Temmuz’da Gaziantep/Kilis’te bir astsubayın hayatını kaybetmesine neden olan eylemleri, ayrıca PKK’nın son zamanlarda artan saldırılarına ilaveten 22 Temmuz’da Şanlıurfa/Ceylanpınar’da iki polisi evlerinde şehit etmesi üzerine Türkiye bu iki örgütü kapsayan terörizm operasyonları başlatmıştır. Böylece hem IŞİD’in Türkiye’ye yönelttiği tehdide karşılık verilmesi hem de Kürt sorununun çözüm sürecine rağmen terörist faaliyetlerine son vermeyen ve IŞİD ile mücadeleye katılarak uluslararası alanda avantaj ele geçiren PKK’nın zayıflatılması amaçlanmıştır (Al Jazeera, 2015; Özhan, 2015; Sözcü, 2015; Vatan, 2015-b).

Türkiye darbeye verdiği şiddetli tepki ve özellikle de bu tepkisini halen devam ettiriyor olması nedeniyle Ortadoğu'da neredeyse yalnızlaşmıştır. Bölgede yalnızlaşan bir Türkiye'nin Arap Baharı ile başlayan ve halen devam eden Ortadoğu'da düzenin yeniden şekillenışı sürecine etkide bulunmasının zorluğunu tahmin etmek güç değildir.

Bütün bunlar Türkiye'nin 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzen inşa edilmesi sürecinde yaşadığı olumsuz tecrübeleri yeterince analiz edemediğini ve gerekli sonuçları çıkaramadığını, bu nedenle de Arap Baharı sürecinde benzer olumsuz tecrübeleri yeniden yaşadığını göstermektedir. Nitekim Türkiye Arap Baharı'nın başlamasından sonra da Ortadoğu'da yeni düzenin yapısına ilişkin ABD ile görüş ayrılıkları yaşamış, fakat daha sonra geri adım atmak zorunda kalmış ve çıkarlarını bu düzen içerisinde mevcut koşullar çerçevesinde korumaya yönelik politikalar geliştirmek zorunda kalmıştır. Ancak bu sefer Türkiye'nin kaybı daha fazla olmuştur. Arap Baharı öncesinde Ortadoğu'da hem rejimlerle hem de halklarla oldukça sıcak ilişkilere sahip bir Türkiye varken, bugün Mısır, Suriye, Libya, Yemen ve İsrail'de büyükelçisi bulunmayan, pek çok kesim tarafından bölge barışına katkı yapmak bir yana radikallere ve teröristlere destek vermek suretiyle zarar verdiğine inanılan, model alınmak istenmeyen bir Türkiye söz konusudur.

5. SONUÇ

Ortadoğu zengin enerji kaynaklarına sahip olması, üç büyük dinin çıkış yeri olması ve radikal örgütlerin güçlü olduğu bir alan olması nedeniyle tüm dünyanın büyük önem atfettiği bir bölgedir. Dolayısıyla Ortadoğu her zaman küresel siyasetin odağında bulunan bir bölge olmuştur. Bu durum aynı zamanda, Türkiye'nin sahip olduğu stratejik konumun en önemli kaynağıdır. Ortadoğu'ya komşu olan konumu, bu bölge ile tarihsel ve dinsel bağları Ortadoğu siyasetinde etkili olmak isteyen aktörleri Ankara ile işbirliği yapmaya yöneltmektedir. Ortadoğu siyasetinde en fazla etkili olan bölge dışı aktör olan ABD de, bölgeye yönelik politikalarında Türkiye ile işbirliği yapmaya özen göstermiştir. Türkiye de geçmişte Batı Bloku'nun bir üyesi olarak ve halen ABD'nin yakın müttefiki olarak, bazı istisnalar dışında, genel olarak Ortadoğu'da Washington ile işbirliği içinde hareket etmiştir. Yani Ankara, Ortadoğu'daki düzenin ana belirleyici aktörü olan ABD ile işbirliği içinde hareket etmiş ve çıkarlarını bu düzen içerisinde mevcut koşullar çerçevesinde korumaya çalışmıştır.

Bu durum Ak Parti tarafından Türkiye'nin tarihsel potansiyelini kullanamadığı ve Ortadoğu'daki düzenin yönlendirici aktörünün kendisine biçtiği rolü üstlendiği şeklinde yorumlanmıştır. Bu düşünceye göre, Türkiye artık bölgesindeki gelişmelere tepki vermek yerine, bu gelişmeleri yönlendiren proaktif

bir dış politika izleyecekti. Hatta bunun daha da ötesinde, bölgesinde yeni bir düzen kurulmasına öncülük yapacaktı. Bu politikalarıyla uluslararası düzenin şekillenmesine de etkide bulunabilecekti. Bir merkez ülke olan Türkiye, bütün bunlarda başarılı olursa bir küresel güce dönüşebilecekti. Bir başka ifadeyle, Türkiye düzen kurucu dış politika izleyerek komşu olduğu bölgelerdeki düzenlerin ve uluslararası düzenin değişimine ön ayak olacak ve yeni ortaya çıkan düzenlerde belirleyici olacaktı.

Ak Parti'nin iktidarda olduğu on üç yıllık dış politikası değerlendirildiğinde, makalenin ilk sayfalarında detaylı bir şekilde bahsedilen düzen kurucu rolü yerine getirmekte büyük zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. 11 Eylül sonrası dönemde Ortadoğu'da yeni bir düzenin kurulmakta olduğu bir süreçte iktidara gelen Ak Parti Hükümeti, kendisi düzenin kurulmasına öncülük yapmak yerine ABD'nin öncülüğünü yaptığı yeni düzen kurma çabalarına destek olma isteğiyle karşılaşmıştır. Bu isteğe kendisinden beklendiği ölçüde bir karşılık vermediği durumlarda, örneğin Irak Savaşı'nda ve İran'ın nükleer faaliyetleri sorununun çözüm sürecinde, hem bulunduğu coğrafyada hem de uluslararası platformda oldukça ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlar nedeniyle bir süre sonra geri adım atmak ve BOP gibi inisiyatiflere katılarak ABD'nin yeni düzen inşa çabalarına destek olmak, yani politikalarını Washington'un politikaları çerçevesinde oluşan koşullara uygun bir şekilde belirlemek ve çıkarlarını bu şekilde korumaya çalışmak zorunda kalmıştır. Bu şekilde hareket ettiğinde ise, daha önce Washington'dan bağımsız hareket ettiği dönemlerde karşılaştığı sorunları önemli ölçüde aşmıştır. Böylece Ak Parti Hükümeti de önceki hükümetler gibi ABD'nin Ortadoğu'daki eylemlerine bir müttefiki olarak destek vermiş ve Washington'un kendisinden beklediği rolü üstlenmiş olmaktadır. Bu, Ak Parti'nin çerçevesini çizdiği düzen kurucu dış politika söylemine uygun değildi. Dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu gibi sorunlu bir coğrafyada düzen kurucu rol oynamasının oldukça zor olduğunu iddia etmek mümkündür.

Bütün bunlar 2000'li yılların başlarında Ortadoğu'da Irak Savaşı ile başlayan yeni bir düzen inşa sürecinden Türkiye'nin çıkarması gereken sonuçlardır. Ancak Türkiye'nin bu yaşananları doğru okuyamadığı ve gerekli sonuçları çıkaramadığı görülmektedir. Nitekim Ortadoğu'da düzeni yeniden değiştirecek bir süreç olan Arap Baharı'nın başlaması bölgenin kendi iç dinamikleriyle gerçekleşse bile, ABD çok zaman geçmeden gelişmeleri kontrol altına alma çabası içine girmiştir. Ahmet Davutoğlu'nun deyimiyle Ortadoğu siyasetini yönlendiren ana aktörün ABD olması nedeniyle, Türkiye'nin bu süreçte ABD'ye rağmen belirleyici olması oldukça zor olacaktı. Arap Baharı henüz sonuçlanmış olmasa da, sürecin başlangıcından itibaren geçen yaklaşık

beş yıllık dönem değerlendirildiğinde, Türkiye'nin Washington ile işbirliği içinde hareket ettiği durumlarda olumlu kazanımlar elde ettiği, Washington ile ayrıştığı durumlarda ise süreci kendi öncelikleri çerçevesinde yönlendirmekte başarılı olamadığı ve ciddi sorunlarla karşılaştığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Irak Savaşı sonrası süreçte karşılaştığı sorunların benzerleri ile Arap Baharı süresince de karşılaştığı görülmektedir. O halde Ortadoğu'da düzenin yeniden şekillenmesine yönelik bu süreçler karşısında Türkiye'nin politikalarının nihai aşamada proaktif değil reaktif niteliğe büründüğünü, düzeni kurucu değil düzene çıkarları çerçevesinde uyum sağlamaya yönelik olduğunu söylemek mümkündür.

Bunlardan Türkiye'nin Ak Parti Hükümeti döneminde pasif bir dış politika izlediği sonucunu çıkarmak doğru olmayacaktır. Tam aksine, Ak Parti'nin iktidarda olduğu yıllar Türkiye'nin hem komşu bölgelerde hem de uluslararası platformda oldukça aktif olduğu ve izlediği dış politika ile tüm dünyanın dikkatini çektiği bir dönem olmuştur. Bunda komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde komşu ülkeler ile sıcak ilişkiler geliştirmesinin, bulunduğu coğrafyadaki çatışmaların çözümüne yönelik aktif diplomasi izlemesinin, böylece bölgesinde güvenlik ve istikrar için çaba sarfeden bir aktör olarak öne çıkmasının, sadece bölgesinde değil Afrika gibi uzak coğrafyalarda da etkin olmak için inisiyatifler geliştirmesinin, Filistin'den Somali'ye ve Arakan'a kadar dünyanın çeşitli bölgelerindeki insani sorunlara uluslararası toplumun dikkatini çekmesinin büyük etkisi olmuştur. Özellikle Ortadoğu Ak Parti Hükümeti'nin aktif dış politikasının yoğunlaştığı bölge olmuştur. Ancak Türkiye'nin bütün bu dış politika pratikleri mevcut bölgesel ve uluslararası düzen(ler)in içinde gerçekleşmiş, mevcut düzen(ler) içinde yaşanan sorunların çözülmesine katkı sağlamakla birlikte bu düzen(ler)in değişimini sağlayamamıştır. Dolayısıyla Ak Parti iktidarı döneminde Türkiye'nin proaktif ve çok boyutlu bir dış politika izlediğini, ama düzen kurucu rol oynamakta başarılı olamadığını iddia etmek mümkündür.

KAYNAKÇA

AKBARZADEH, S. (2009), "Obama and the US Policy Change on Iran", *Global Change, Peace & Security*, 21(3), pp.397-401.

AKGÜN, M., PERÇİNOĞLU G. ve GÜNDOĞAR S. Ş. (2010), *Ortadoğu'da Türkiye Algısı*, İstanbul: TESEV Yayınları, Mart.

AKGÜN, M. ve GÜNDOĞAR S. Ş. (2012), *Ortadoğu'da Türkiye Algısı 2011*, İstanbul: TESEV Yayınları, Ocak.

AKŞAM (2011), "Arap Baharı Olduğu Kadar Türk Baharı", 25 Mayıs, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/arap-bahari-oldugu-kadar-turk--42810h/haber-42810>, (05.06.2015).

AL ARABIYA (2011), "Iran Criticizes Turkey over Missile Defense Shield", 5 October, <http://www.alarabiya.net/articles/2011/10/05/170229.html>, (20.06.2015).

AL JAZEERA (2015), "Davutoğlu: Kandil Üzerindeki Jetler Ceylanpınar'a Cevap", 25 Temmuz, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/davutoglu-kandil-uzerindeki-jetler-ceylanpinara-cevap>, (04.10.2015).

ALEXANDER, C. (2011), "Tunisia's Protest Wave: Where It Comes From and What It Means", January 3, <http://foreignpolicy.com/2011/01/03/tunisiaprotest-wave-where-it-comes-from-and-what-it-means/>, (03.10.2015).

ALTUNIŞIK, M. B. (2010), *Arap Dünyasında Türkiye Algısı*, İstanbul: TESEV Yayınları.

AMERİKA'NIN SESİ (2015), "ABD'ye Göre 'Güvenli Bölge Anlaşması' Yok", 12 Ağustos, <http://www.amerikaninsesi.com/content/abd-ye-gore-guvenli-bolge-anlasmasi-yok/2914654.html>, (13.08.2015).

ANADOLU AJANSI (2015), "Timeline of Iran's Nuclear Program", 3 April, <http://www.aa.com.tr/en/politics/488303--timeline-of-irans-nuclear-program>, (20.06.2015).

ARI, T. and PİRİNÇÇİ, F. (2010), "Turkish-American Relations in the Context of Iraq War: From Crisis to Recovery?", *Journal of South Asian and Middle Eastern Studies*, XXXIV(1), pp.17-27.

ARMS CONTROL ASSOCIATION (2014), "Timeline of Nuclear Diplomacy With Iran", September 18, <https://www.armscontrol.org/factsheet/Timeline-of-Nuclear-Diplomacy-With-Iran#2010>, (20.06.2015).

AYATA, B. (2015), "Turkish Foreign Policy in a Changing Arab World: Rise and Fall of a Regional Actor?", *Journal of European Integration*, 37(1), pp. 95-112.

BAĞCI, H. ve SİNKAYA, B. (2006), "Büyük Ortadoğu Projesi ve Türkiye: Ak Parti'nin Perspektifi", Akademik Ortadoğu, 1(1), ss. 21-37.

BALCI, A. (2013), Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar, İstanbul: Etkileşim Yayınları.

BALCI, A. and MIŞ, N. (2008), "Turkey's Role in the Alliance of the Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?", Turkish Studies, 9(3), pp. 387-406.

BATUR, N. (2005), "Vecdi Gönül: Tezkereyi Geçirmedik 4300 Uçağa İzin Verdik", Hürriyet, 18 Mayıs.

BROOKINGS (2010), "2010 Annual Arab Public Opinion Survey", University of Maryland with Zogby International, June/July, http://www.brookings.edu/~media/research/files/reports/2010/8/05%20arab%20opinion%20poll%20telhami/0805_arabic_opinion_poll_telhami.pdf, (03.10.2015).

COOL, S. (2011), "Democratic Movements", New Yorker, January 31, http://www.newyorker.com/talk/comment/2011/01/31/110131taco_talk_coll, (03.10.2015).

ÇAKMAK, C. and GÜNEYSU, G. (2013), "Turkish-American Relations During Obama Era: Unfulfilled Expectations", Turkish Studies, 14 (2), pp. 193-211.

ÇANDAR, C. (2015), "Türkiye'nin Suriyelileşmesi...", Radikal, 23 Temmuz.

ÇELEBİ, Ö. (2011), "1990'lardan 2000'lere Türk Dış Politikası ve ABD ile İlişkiler: 'Stratejik Ortaklıktan Model Ortaklığa'", Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi (der), Türk Dış Politikası: Son On Yıl, Ankara: Palme Yayıncılık, ss. 37-58.

DAILYMOTION (2004), "Recep Recep Tayyip Erdoğan: 'Diyarbakır BOP'un Merkezi Olabilir'", 14 Şubat, http://www.dailymotion.com/video/x6e04_recep-tayyip-erdogan-diyarbakir-bop_news, (14.06.2015).

DAVUTOĞLU, A. (2002), Stratejik Derinlik, 7. Baskı, İstanbul: Küre Yayınları.

DAVUTOĞLU, A. (2004), "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", Radikal, 26 Şubat.

DAVUTOĞLU, A. (2006), "Ortadoğu'da Çok Kapsamlı Bir Zihniyet Değişimine İhtiyaç Var", Aykut Şengözer ve Öner Ciravoğlu (Yay. Haz.), Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi (GOP) Sempozyumu, İstanbul: İstanbul Kültür ve Sanat Vakfı Yayınları, ss. 73-83.

DAVUTOĞLU, A. (2007), "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", Insight Turkey, 10(1), pp. 77-96.

DAVUTOĞLU, A. (2012), "Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring", TEPAV Turkish Policy Brief Series.

DOBBINS, J. (2011-2012), "Coping with a Nuclearising Iran", *Survival*, 53(6), pp. 37-50.

DÖNMEZ, R.Ö. (2014), *Türkiye'de Politik Değişim ve Türk Dış Politikası: Neo-Osmanlıcılığın Sosyo Politikası*, Bursa: Dora Yayınevi.

DÜNYA (2015), "Türkiye İlk Kez Katıldı", 30 Ağustos, <http://www.dunya.com/guncel/turkiye-ilk-kez-katildi-273299h.htm>, (01.06.2015).

ERDOĞAN, R.T. (2003), "My Country is Your Faithful Ally and Friend", *The Wall Street Journal*, March 31.

ERDOĞAN, R.T. (2004), "A Broad View of the 'Broader Middle East'", *Russia in Global Affairs*, 10 Ağustos, http://eng.globalaffairs.ru/number/n_3380, (14.06.2015).

ERGAN, U. (2003), "Çağdaş Normları Benimseme Zamanı", *Hürriyet*, 29 Mayıs, <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2003/05/29/295759.asp>, (14.06.2015).

ERHAN, Ç. (2005), "Broader Middle East and North Africa Initiative and Beyond", *Perceptions*, Autumn, pp. 153-170.

FREEREPUBLIC.COM (2002), "Text of President Bush's State of Union Address as Prepared for Delivery", January 29, <http://www.freerepublic.com/focus/f-news/618300/posts>, (17.05.2015).

FULLER, G.E. (2011), *Yeni Türkiye Cumhuriyeti: Yükselen Bölgesel Aktör*, (Çev. Mustafa Acar), İstanbul: Timaş Yayınları.

GIRDNER, E.J. (2005), "The Greater Middle East Initiative: Regime Change, Neoliberalism and US Global Hegemony", *The Turkish Yearbook of International Relations*, (36), pp. 37-71.

GUARDIAN (2011), "Turkey to Site NATO Missile Shield Radar in Its South-East", 14 September, <http://www.theguardian.com/world/2011/sep/14/turkey-nato-missile-shield-radar>, (20.06.2015).

GÜRZEL, A.G. and ERSOY, E. (2012), "Turkey and Iran's Nuclear Program", *Middle East Policy*, XIX (1), pp. 1-14.

HÜRRIYET (2013), "Mısır'daki Darbeye Dünya Böyle Tepki Verdi", 4 Temmuz, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/23650649.asp>, (28.07.2015).

İDİL, N. (2014), "Türk Kentleri, İŞİD'in Militan Topladığı Bir Yer Haline Nasıl Geldi?", 12 Eylül,

http://www.radikal.com.tr/dunya/istanbul_isidin_militan_topladigi_bir_yer_ha_line_nasil_geldi-1212367, (28.07. 2015).

JOSHI, S. (2011), "Reflections on the Arab Revolutions: Order, Democracy and Western Policy", *The Rusi Journal*, 156(2), pp. 60-67.

KANAT, K.B. (2014), "A New Turkish-American Partnership in Progress: The Nature of Bilateral Partnership during Two Periods of Crisis", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(2), pp. 223-242.

KARDAŞ, Ş. (2010), "Turkey: Redrawing the Middle East Map or Building Sandcastles?", *Middle East Policy*, XVII(1), pp. 115-136.

KARDAŞ, Ş. (2011), "Turkey and the Arab Spring: Coming to Terms with Democracy Promotion?", *The German Marshall Fund of the United States Policy Brief*, October.

KİRİŞÇİ, K. (2013), "The Rise and Fall of Turkey as a Model for the Arab World", August 15, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/08/15-rise-and-fall-turkey-model-middle-east>, (13.08.2015).

KOZAN, Ü. (2014), "Cumhurbaşkanı Erdoğan: 'PYD Bizim İçin PKK İle Eştir'", 19 Ekim, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27413370.asp>, (04.10.2015).

KÖSEBALABAN, H.(2014), *Türk Dış Politikası*, (Çev. Hüsamettin İnaç), Ankara: Bigbang Yayınları.

KÜRKÇÜOĞLU, Ö. ve KORAŞ, F. (2011), "2000 Yılı Sonrası Türkiye'nin Orta Doğu Siyaseti", Yelda Demirağ ve Özlen Çelebi (Der), *Türk Dış Politikası: Son On Yıl*, Ankara: Palme Yayıncılık, ss. 177-222.

MILBANK, D. and ALLEN, M. (2003), "Bush Urges Commitment To Transform Mideast" *Washington Post*, November 7.

MİLLİYET (2015), "İncirlik Resmen Açıldı... Türk Jetleri de Katılacak", 24 Temmuz, <http://www.milliyet.com.tr/isid-e-karsi-flas-gelisme--gundem-2092211/>, (13.08.2015).

NTV (2010), "Türkiye Bağlılığını Göstersin", 26 Haziran, <http://www.ntv.com.tr/arsiv/id/25109782>, (20.06.2015).

ORAN, B. (2013), "Hegemon Güç'le İlişkiler", Baskın Oran (ed), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III: 2001-2012, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 144-149.

ÖNİŞ, Z. (2011), "Multiple Faces of the "New" Turkish Foreign Policy: Underlying Dynamics and a Critique", *Insight Turkey*, 13(1), pp. 47-65.

ÖZEL, S. (2011-12), “Indispensable Even When Unreliable: An Anatomy of Turkish-American Relations”, International Journal, Winter, pp. 53-64.

ÖZHAN, T. (2015), “PKK’nın Otuz Yıllık IŞİD Mücadelesi!”, Star, 19 Eylül.

ÖZKAN, M. and KORKUT, H. (2013), “Turkish Foreign Policy Towards the Arab Revolutions”, Epiphany: Journal of Transdisciplinary Studies, 6(1), pp. 162-181.

RADİKAL (2010-a), “Türkiye’ye Rağmen Yaptırım Kartı”, 19 Mayıs.

RADİKAL (2010-b), “ABD Başkan Yardımcısı’ndan Filo Baskınına Destek”, 3 Haziran,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=1000464&Date=10.06.2010&CategoryID=81>, (20.06.2015).

RADİKAL (2010-c), “ABD, İsrail’e Sahip Çıktı: Kınama Uygunsuz Bir Karar”, 3 Haziran,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=1000461&Date=10.06.2010&CategoryID=81>, (20.06.2015).

RADİKAL (2010-d), “Batı Basını Sırt Çevirdi: Müttefikken Diken Oldu”, 10 Haziran,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=1001781&Date=10.06.2010&CategoryID=81>, (20.06.2015).

RADİKAL (2010-e), “ABD: Türkiye Bizi Hayal Kırıklığına Uğrattı”, 11 Haziran,

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=1002007&Date=11.06.2010&CategoryID=81>, (20.06.2015).

RADİKAL (2014), “NYT: ‘Türkiye’den IŞİD’e Militan Akıyor””, 16 Eylül, http://www.radikal.com.tr/dunya/nyt_turkiyeden_iside_militan_akiyor-1213014, (28.07.2015).

RADİKAL (2015-a), “Financial Times: Hükümet için İyi IŞİD ve Kötü IŞİD Var”, 28 Temmuz,

http://www.radikal.com.tr/turkiye/financial_times_turkiye_icin_yi_isid_ve_kotu_isid_var-1404974, (28.07.2015).

RADİKAL (2015-b), “ABD, Türkiye’yi Yalanladı: İncirlik’ten YPG’ye de Destek Olunacak”, 31 Temmuz,

http://www.radikal.com.tr/turkiye/abd_turkiyeyi_yalanladi_incirlikten_ypgye_de_destek_olunacak-1407040, (13.08.2015).

SMH.COM (2005), “US Blames Turkey for Iraq Chaos”, March 22, <http://www.smh.com.au/news/After-Saddam/US-blames-Turkey-for-Iraq-chaos/2005/03/21/1111253960989.html>, (07.06.2015).

SAYARI, S. (2015), "New Directions in Turkey-USA Relations", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 15(2), pp. 129-142.

SÖZCÜ (2015), "Financial Times: Batı IŞİD ile Mücadele Karşılığında PKK'yı Fedâ Ediyor", 7 Ağustos.

TAŞTEKİN, M. (2006), "Türk Dış Politikasında 2003 Irak Savaşı", Mehmet Şahin ve Mesut Taştekin (der), II. Körfez Savaşı, Ankara: Platin Yayınları, ss. 245-282.

TESEV (2002), U.S. Deputy Secretary of Defense Paul Wolfowitz, "Remarks for the Turkish Economic and Social Studies Foundation", İstanbul, 4 Temmuz, http://www.tesev.org.tr/eng/events/etk_paulw14072002.php, (14.06.2015)

TINÇ, F. (2006), "Stratejik Vizyon", *Hürriyet*, 7 Temmuz.

TELATAR, G. (2012), "Değerler ve Çıkarlar İkileminde ABD'nin "Arap Baharı"na Yönelik Politikası", *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 8(29), ss. 55-86.

TODAYS ZAMAN (2008), "Cheney to Visit Turkey on Mideast Tour Next Week", March 11, http://www.todayszaman.com/diplomacy_cheney-to-visit-turkey-on-mideast-tour-next-week_136076.html, (14.06.2015)

TOPAL, A., ŞENGÜL E. ve ATEŞ H. (2015), "PYD, DAEŞ'ten Çok Daha Tehlikeli", 19 Haziran, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/19/pyd-daesten-cok-daha-tehlikeli-1434663598>, (04.10.2015).

TÜYSÜZOĞLU, G. (2014), "Strategic Depth: A Neo-Ottomanist Interpretation of Turkish Eurasianism", *Mediterranean Quarterly*, 25(2), pp. 85-104.

U.S. DEPARTMENT OF DEFENSE (2003), "Deputy Secretary of Defense Wolfowitz Interview with CNN Turk", May 6, <http://www.defense.gov/Transcripts/Transcript.aspx?TranscriptID=2572>, (07.06.2015).

UZGEL, İ. (2013-a), "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (ed), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III: 2001-2012, 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, ss. 249-336.

UZGEL, İ. (2013-b), "Dış Politikada AKP: Stratejik Konumdan Stratejik Modele", İlhan Uzel ve Bülent Duru (der), *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009)*, Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 357-380.

UZGEL, İ. ve YARAMIŞ, V. (2010), "Özal'dan Davutoğlu'na Türkiye'de Neo-Osmanlı Arayışlar", *Doğudan*, 16, ss. 36-49.

VATAN (2015-a), "TSK'dan IŞİD'e Hava Operasyonu", 24 Temmuz, <http://www.gazetevatan.com/tsk-dan-isid-e-hava-operasyonu--835389-gundem/>, (13.08.2015).

VATAN (2015-b), “TSK’dan IŞİD’e Hava Operasyonu”, 24 Temmuz, <http://www.gazetevatan.com/tsk-dan-isid-e-hava-operasyonu--835389-gundem/>, (04.10.2015).

YENİ MESAJ (2012), “Rasmussen’in Açıklamaları Türkiye’yi Zor Durumda Bıraktı”, 11 Şubat, <http://www.yenimesaj.com.tr/?haber,653193/rasmussen-in-aciklamalari-turkiye-yi-zor-durumda-birakti>, (20.06.2015).

YEŞİLTAŞ, M. ve BALCI, A. (2011), “Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası Sözlüğü: Kavramsal Bir Harita”, Bilgi, 23, ss. 9-34.

YETKİN, M. (2005), “Büyük Ortadoğu’ya Evet”, Radikal, 9 Haziran.

YEŞİLYURT, N. ve AKDEVELİOĞLU, A. (2013), “AKP Döneminde Türkiye’nin Ortadoğu Politikası”, İlhan Uzgel ve Bülent Duru (der), AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu (2002-2009), Ankara: Phoenix Yayınevi, ss. 381-409.